

Maskulinitet i uloga muškog tijela u suvremenoj političkoj komunikaciji

Jakus, Dalibor

Professional thesis / Završni specijalistički

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:756382>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-16**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Poslijediplomski specijalistički studij Odnosa s javnošću

Dalibor Jakus

**MASKULINITET I ULOGA MUŠKOG TIJELA U SUVREMENOJ POLITIČKOJ
KOMUNIKACIJI**

ZAVRŠNI SPECIJALISTIČKI RAD

Zagreb, 2024.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Poslijediplomski specijalistički studij Odnosa s javnošću

**MASKULINITET I ULOGA MUŠKOG TIJELA U SUVREMENOJ POLITIČKOJ
KOMUNIKACIJI**
(MASCULINITY AND THE ROLE OF THE MALE BODY IN CONTEMPORARY
POLITICAL COMMUNICATION)

ZAVRŠNI SPECIJALISTIČKI RAD

Mentorica: prof. dr. sc. Marijana Grbeša-Zenzerović
Student: Dalibor Jakus

Zagreb, 2024.

Izjavljujem da sam završni specijalistički rad (Maskulinitet i uloga muškog tijela u suvremenoj političkoj komunikaciji), koji sam predao na ocjenu mentorici (prof. dr. sc. Marijana Grbeša-Zenzerović), napisao samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekao ECTS-bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivao etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Dalibor Jakus

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. KONSTRUKCIJA IDENTITETA	2
3. MUŠKOSTI U KONTEKSTU DRUŠTVENIH I RODNIH ULOGA	3
4. HEGEMONIJSKA MUŠKOST	7
5. TIJELO U PROIZVODNJI MUŠKOSTI.....	9
6. MODELI MASKULINITETA U MEDIJIMA	12
7. LEGITIMITET I POLITIKA MASKULINE SEKSUALIZACIJE	14
8. MASKULINITET I ULOGA MUŠKOG TIJELA U SUVREMENOJ POLITIČKOJ KOMUNIKACIJI	18
8.1. SVRHA ISTRAŽIVANJA	18
8.2. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA.....	18
9. POJAVNOST TIJELA U POLITICI I MEDIJIMA U HRVATSKOJ	20
9.1. STUDIJA SLUČAJA: "AFERA KUPAĆE GAĆE"	20
9.2. SLUČAJ: "AFERA MIŠIĆI"	26
9.3. SLUČAJ: "AFERA MISTER MINISTAR"	31
9.4. RASPRAVA.....	36
10. ZAKLJUČAK.....	37
11. SAŽETAK I KLJUČNE RIJEČI.....	39
12. SUMMARY AND KEYWORDS	40
LITERATURA.....	41

1. UVOD

Fiktivan ili stvaran, (de)politiziran ili estetski, maskulinitet prije svega pretpostavlja društveno konstruiran identitet muškarca. Uvjetovan zadanim mehanizmom i subjektom koji je njime obilježen, označava načine izvedbe po kojima se muški identitet uspostavlja te proizvodi moć. U političkim odnosima maskulinitet se razmatra i kao diskurzivni sustav unutar međusobno povezanih aktera, a sve više se aktualizira i diskurs muškog tijela. Navedeni diskursi se nužno ne preklapaju, djelomično se referiraju, no nisu dokaz koherentnosti. Muško tijelo može biti i apstrakcija koje niječe svoja društvena obilježja, međutim ono je istovremeno proizvod kulture i medija, pa shodno tome podložno subverziji i mehanizmu cikličke proizvodnje maskuliniteta.

U ovom radu želi se prikazati značenje uloge muškog tijela u suvremenim političkim komunikacijama koje je povezano s čitavim nizom ostalih obilježja koje muški subjekt nosi. Izdavaju se tako atributi i ponašanja različitih muškosti koja ukazuju na recikliranje hegemonijskog maskuliniteta, ali i sve vidljiviju "feminizaciji" muškaraca. Političke muškosti dodatno su obilježene elementima *celebrity* kulture, čime njihove pojavnosti treba razmatrati i u tom kontekstu.

U suvremenim političkim komunikacijama u Hrvatskoj do nedavno nije jače zabilježen trend medijske pojavnosti seksualiziranog muškog tijela, što je dijelom uvjetovano kulturološkim čimbenicima, a dijelom općom medijskom slikom. No, sve veća želja političkih aktera za političkom personalizacijom i iskazivanjem različitih muškosti u javnosti, ukazala se potreba za istraživanjem uloge muškog tijela u hrvatskoj političkoj komunikaciji.

Prvo poglavlje ovog rada se bavi konstrukcijom muškog identiteta i diferenciranjem identiteta od društvene uloge, dok se u drugom poglavlju postavljaju opća pitanja i rasprave o rodu i muškosti. Treće poglavlje uvodi teorijsku dimenziju razvoja hegemonijske muškosti, a četvrto poglavlje se usredotočuje na tvrdnju da je tijelo predmet društvene prakse čime ono utječe na identitet i ponašanje muškaraca. Peto poglavlje istražuje podrijetlo takozvanog 'novog muškarca' i razmatra komercijalizaciju muškosti u medijima. Šesto poglavlje daje pregled i primjere uloge muškog tijela u globalnim političkim komunikacijama. U sedmom se poglavlju navodi metodologija istraživanja, koja se oslanjanja na širok raspon podataka i tumačenje fenomena. Osmo poglavlje, koje je ujedno i predmet istraživanje ovog rada, odnosi se na

diskurzivne konstrukcije muškosti i studija slučaja pojavnosti poluobnaženog i seksualiziranog tijela hrvatskih političara u medijskom prostoru. Deveto i deseto poglavlje čine rasprava i zaključak.

2. KONSTRUKCIJA IDENTITETA

Identitet je čest predmet debata, a smatra se snažnim političkim sredstvom i društvenim konstruktom. Unutar i između znanstvenih disciplina postoje različite interpretacije koncepta identiteta, zbog čega ga je teško odrediti. «Identitet je nešto imaginarno, možda i iluzionističko, ali snažno uporište individualnog i kolektivnog doživljavanja, percipiranja i reflektiranja globalne modernosti.» (Kalanj, 2010: 119). Kao bitna, trajna i određujuća forma, omogućuje pojedincu da se definira, što ga pritom razlikuje od drugih. Ono što pomaže u razumijevanju identiteta je njegova podjela na individualni i društveni, pri čemu Deschamps i Devos (1998: 85–98) navode da je osobni identitet temeljen i konstruiran na razlikama, a društveni uspostavljen na sličnostima s drugima. To označava da pojedinac nikada ne može oblikovati svoj identitet postrani, nego se oblikuje u svezi s identitetima drugih. »Takav pristup pojedincima osigurava spoznajni i djelatni okvir za afirmaciju individualnosti, a kolektivitetima mobilizacijsku osnovu za djelovanje usmjereno na oblikovanje vlastitoga kolektivnog subjektiviteta i stjecanje njemu pripadajućih prava.» (Kalanj, 2010: 119).

Deschamps i Devos (1998: 85–98) iznose kako je koncept identiteta dvostruko karakteriziran – na njega utječu društveni faktori koji određuju pripadnost pojedinca grupi ili se izražava kroz karakteristike specifične i svojstvene pojedincu. Oni subjekti koji dijele slične društvene pozicije imat će i slične društvene identitete, no osjećaj pripadnosti i proces identifikacije mogući su jedino u kontrastu s drugim postojećim grupama i kategorijama kojima subjekt ne pripada: »Što je intenzivnija identifikacija pojedinaca s grupom, to će diferencijacija te grupe s drugima biti veća.» (Dechamps, Devos, 1998: 3).

Sukladno navedenim definicijama, muški identitet nastaje i ojačava u suprotnosti sa ženskim identitetom, uspostavlja se na nejednakosti ili, promatrano kroz prizmu moći, na nametnutoj dominaciji muškog i subordinaciji ženskog identiteta. Ovdje nije riječ samo o primarnom razlikovanju dvaju subjekata, već o institucionaliziranom i sistematiziranom uspostavljanju nadmoći dominantnog identiteta koji pretpostavlja kako je praktički sve ono vezano uz ženski

(drugi) identitet sekundarno, čime princip drugosti poprima važnost u konstrukciji muškog identiteta. Poziciji nadmoći potpomažu i internalizirani kodovi za provjeru valjanosti muškosti na osnovu kojih muškarci propituju sposobnost, potrebu ili želju da dominantnost grupe u kojoj su uložili identitet ne zamijene s nečim što u osnovi doživljavaju podređenim, naročito ako se za podređenost muškom identitetu sugerira ženski.

Muški identitet uspostavlja i percepcija o muškim uzorima koji su ili proizvodi različitih verzija stvarnosti ili potpune izmišljene kreacije. Te su reprezentacije muškosti ključne u definiranju načina na koji muškarci misle o sebi, odnosno uloge koje trebaju slijediti. No, identitet je potrebno razlikovati od uloge, budući da su identiteti izvori značenja za same subjekte i konstruirani procesom individualizacije, a uloge definirane institucionalnim i društvenim normama. »Identitet je snažniji od uloge budući se veže uz značenje dok je uloga vezana uz funkciju.» (Castells, 2010: 7). Diferencijacija između identiteta i uloge dobiva na važnosti istraživanja muškosti u politikama rodne teorije, a Sharon Bird (1996: 120–132) opisuje njihove razlike na način da su rodne uloge statične društvene pozicije, a rodni identitet kontinuirani proces kojem se značenje pripisuje putem društvenih interakcija.

3. MUŠKOSTI U KONTEKSTU DRUŠTVENIH I RODNIH ULOGA

Sva poznata društva razlikuju muškarce i žene, kojima pripisuju određene modele ponašanja prikladne spolovima. Drugim riječima, modeli ponašanja su predodžbe o muškosti i ženstvenosti koje kulture u velikoj mjeri prihvaćaju i podržavaju. Da bi ove spoznaje imale šire značenje, važno je prvenstveno istaknuti razlike spola i roda, koje je među prvima opisala Ann Oakley (1972, 2015: 182), a koja spol definira kao biološke razlike između muškaraca i žena – spolna i reproduktivna obilježja navodno su univerzalna i nepromjenjiva, a rod kao društvene razlike povezane sa svakim spolom – muškost i ženstvenost su varijabilne i kulturno promjenjive. Iako se određeni aspekti roda mogu dijelom opisati biološkim činjenicama, pretpostavlja se da značajan udio rodne uvjerenja i ponašanja proističe iz društvenih okvira. Arthur Brittan to pojašnjava: «Biologija i društvo nikada nisu odvojeni, oni međusobno konstituiraju jedno drugo. Prave činjenice biologije nikad nisu netaknute i neprotumačene. One su uvijek posredne. Činjenice spolnih i rodne razlika su činjenice na temelju općenitog uvjerenja.» (Brittan, 1989: 14). Razmatrajući daljnje pitanje odnosa spola i roda, Carol Cohn rod doživljava kao simbolički sustav obilježen kulturnim diskursom, koji je «samo jedan od

mnogih koji oblikuju iskustva i poimanja nas kao muškaraca i žena.» (Cohn, 1993: 228), dok feministička teoretičarka Judith Butler tvrdi da rod nije odraz neke "unutarnje suštine", već da je "performativan" i da se «manifestira kontinuirani niz djelovanja, postavljenih kroz rodnu stilizaciju.» (Butler, 2006: xv). Poopćeno, ljudi se rađaju kao muško ili žensko (spol), ali uče kako postati muškarci i žene (rod). Upravo to naučeno ponašanje čini rodni identitet i uvjetuje rodne uloge.

Što je još važnije, rodne uloge nisu univerzalne niti su fiksne, već mogu varirati unutar i između kultura, te se mogu mijenjati tijekom vremena. One su zapravo pojmovi muških i ženskih društvenih normi. Naprimjer, današnja uloga muškarca kao aktivnog i uključenog oca se razlikuje od one prijašnjih generacija. Osim toga, vanjski faktori kao što su oružani sukobi, migracije muškaraca zbog posla i ekonomski pad utjecali su na to da su žene u mnogim zemljama preuzele tradicionalno "muške uloge" hranitelja obitelji.

Osvrnemo li se još na spol i rod, logičkim slijedom dolazimo i do pojma stereotipa, pri čemu se stereotipi označavaju kao «pojednostavljene slike o pojedinim skupinama, a rodni stereotipi generalizirana su uvjerenja o tipičnim karakteristikama žena ili muškaraca, poput predodžaba o fizičkim karakteristikama, osobinama ličnosti, poslovnim preferencijama ili emocionalnim predispozicijama.» (Breglec, 2015: 3). Međutim, ono što rodni stereotipi podrazumijevaju kao osobine ili ponašanja koja se smatraju tipično ženskima ili tipično muškima, ne odgovaraju nužno stvarnim osobinama žena i muškaraca. Nadalje, u današnje vrijeme se ničim ne može opravdati društvena rodna stratifikacija, ali je na svim poljima moguće uočiti seksizam u obliku društvenog i kulturnog fenomena diskriminacije neke rodne grupe na temelju pripadnosti spolu.

Predodžbe o ponašanju muškaraca i žena razlikuju se od kulture do kulture, ali su prisutne i sličnosti među kulturama u pogledu standardnih koncepcija muškosti i ženstvenosti. Unatoč tome, ne može se precizno odgovoriti na pitanje je li spol/rod prirodan, što bi značilo da su muškarci takoreći rođenjem programirani da budu muževni, ili je naučen, odnosno stečen kroz društvene i kulturne procese. John Beynon radi bitnu razliku između koncepata muškosti i muževnosti, tvrdeći: «ako je muškost biološka, onda je muževnost kulturalna.» (Beynon, 2002: 2). Muževnost je naposljetku određena različitim vremenima, okolnostima, mjestima i grupama. U tom smislu, muškarci se ne rađaju kao muževni, već takvi postaju reproducirajući društvene norme na kulturalno adekvatan način.

Sam pojam muškosti se mijenjao kroz povijest, a s njim se mijenjala i uloga muškarca, tj. poimanje onoga što bi trebalo prikazivati tu muškost. Muškosti i ženstvenosti utemeljene na tzv. spolnim ulogama, pretečama današnjih rodni uloga, suvremene teorije sagledavaju kroz kontinuiranu kulturnu praksu tih istih rodni normi, pri čemu muškost zahtijeva konstantno "obavljanje roda" kroz dokazivanje i potvrđivanje muškosti. Muškost se više ne promatra kao biološki proizvod, već način na koji je društvo tijekom vremena identificiralo određene tipove ponašanja: «Muškosti su ona ponašanja, jezici i prakse, koji postoje u specifičnim kulturnim i organizacijskim okruženjima, koji se obično povezuju s muškarcima i stoga kulturološki definiraju kao neženski.» (Whitehead, Barret 2001: 15). To nam pokazuje da muškarci ne odlučuju svjesno pokazivati određni tip ponašanja, nego muškosti postaju nepromjenjiv dio ponašanja koji cirkulira kulturnom osmozom, procesom koji kod muškaraca započinje rođenjem i nastavlja se na nepredvidive načine tijekom života.

Muškosti su dakle društvena konstrukcija muškog identiteta, onoga što znači biti muškarac, ili ideala kojemu muškarac teži i ponašanja koja se od njega očekuju. Ne postoji jedinstven koncept muškosti, zbog čega se izraz i koristi u množini, kako bi opisao različite načine o tome što znači biti muškarac, odnosno što znači biti muževan. Raewyn Connell (2005: 67) u svojem djelu "Masculinities" raspravlja o modernom shvaćanju muškosti te pretpostavlja kako nečije ponašanje potječe od toga kakav ste tip osobe. Tako npr. imamo nemuževnu osobu koja se ponaša drukčije od osobe koju sagledavamo kao muževnu. Nemuževna osoba će tako biti više miroljubiva nego nasilna, više pomirljiva nego dominantna, nezainteresirana za nogomet, neće ju zanimati seksualna osvajanja suprotnoga spola i slično. Točnije, Connell piše kako «muškost ne postoji osim u kontrastu sa ženstvenosti.» (Connell, 2005: 68) Nadalje, autorica je shvaćanja da kultura koja ne tretira žene i muškarce kao nositelje polariziranih tipova karaktera, nema ni koncept muškosti kakav ima moderna europska/američka država.

Kao što je napomenuto, ne postoji jedinstveni muški identitet, a uloge muškaraca variraju u različitim kulturama. No, moguće je identificirati neke bitne karakteristike, koje su povezane s ulogom muškarca u većini kultura i društava. Prihvaćene norme muškosti su: fizička snaga (muškarcima se pridaje superiornost u odnosu na žene zbog fizičkih razlika, a u nekim se kulturama od muškaraca očekuje da primijene silu i autoritet nad ženama), dominantnost (preuzimanje rizika, hrabrost ili agresivnost su neke od karakteristika dominacije, dok se kompromis smatra slabošću), pouzdanost (iskazuje se tijekom kriza, obuhvaća i pokazivanje emocija ili preuzimanje financijskog tereta za obitelj), neprihvatanje ženstvenosti (objašnjava

norme prema kojima se muškarac mora ponašati i osjećati, a podrazumijeva izbjegavanje izazova koji mogu utjecati na njegovu muškost), konkurentnost (prosudivanje drugih muškaraca, očekivanje poštivanja muških normi i sudjelovanje u stereotipnim muškim aktivnostima), te na kraju odnos prema moći i patrijarhatu koje muškost usko povezuju sa političkim ili ekonomskim statusom. Ove tradicionalne osobine imaju i štetne učinke, zbog čega se sve češće govori o njihovim manifestacijama u vidu toksičnog maskuliniteta. Nikola Vučić se u radu "Kritika toksične muškosti" pita: «Pa što bi to onda moglo biti toksično s muškošću kada su nas učili da je prava muškost zapravo mjera stvari, i kako to da prava muškost najednom postane tema podložna društvenoj raspravi?» (Vučić, 2021: 19). Ako ovo ironično pitanje stavimo u kontekst suvremene muškosti, možemo zaključiti da je toksična muškost njezin devijantni oblik koji agresivno nadmetanje i dominaciju nad drugima koristi za idealiziranje regresivne maskuline osobe i promociju koncepcije patrijarhata.

Moć je bitno sredstvo koje povezujemo sa patrijarhatom odnosno društvenim sustavom koje pruža privilegiju muškom autoritetu i potčinjava žene. Osnova te privilegije odražava se upravo u rodnoj nepravdnosti. Za Kate Millett (1970) patrijarhat je univerzalni fenomen koji je potpuno pod kontrolom muškaraca. Ta muška moć prožima cijelo društvo i baza je svih odnosa moći — rasnih, političkih i ekonomskih. Millet također tvrdi da su muškarci i žene obučeni da prihvate društveni sustav koji je podijeljen na mušku i žensku sferu, što automatski uključuje nejednake odnose moći. S druge strane, prema Rowbothamu (1973: 17) se «patrijarhalni autoritet temelji na muškoj kontroli nad produktivnim kapacitetom žene i njezinom osobnošću», ali se snažan utjecaj muške dominacije smanjuje u vremenu sve veće prisutnosti žena na tržištu rada, što slabi ekonomski utjecaj muškaraca nad ženama, prvenstveno u obitelji, a time i patrijarhat. Muškarac više nije jedini hranitelj obitelji (*breadwinner*), onaj o čijem radu ovisi cijela obitelj ili onaj o čijem fizičkom radu ovisi prvenstveno žena. Smanjenjem fizički napornih poslova i evolucijom ekonomije i slobodnog tržišta, ženama je pružena prilika da se obrazuju i profesionalno napreduju te smanje ekonomski jaz spram muškaraca. Takva je situacija dovela do svojevrsne krize muškosti, koja se morala stoga ostvariti na druge načine. «Promjene prirode rada i prisutnost tehnologije, koja uspješno zamjenjuje fizičku ljudsku snagu, nagrizaju ulogu muškarca što je upravo ključni trenutak za razumijevanje nastanka konstrukta muževnosti.» (Rutherford, 1988: 23). Iako je patrijarhat autonomni sustav nejednakosti, ekonomske promjene i dalje održavaju dominaciju muškaraca nad ženama u različitim društvima, ali ne u svim aspektima života, nego dominacija muškarcima postaje «oslonac u vrijeme potrebe.» (Rowbotham, 1973: 120).

Muškosti se dakle razvijaju i mijenjaju, a ono što im daje elastičnost su varijante muškog iskustva. To znači da se veliki dio stvarnih iskustava muškaraca, kao i žena, usredotočuje na ono što ljudi čine kako bi oblikovali rodne odnose u kojima žive, kao i «na strukturu odnosa kao uvjet svake prakse.» (Connell, 1985: 267). Za Connell ta struktura zadržava obrasce rodnih odnosa, ali je interno složena. Connell (Kessler et al. 1982.: 10) tvrdi da: «Određene vrste ponašanja, određeni načini postojanja, postaju kulturno dominantni i počinju se smatrati uzorkom muškosti ili ženstvenosti općenito, dok se druge vrste ponašanja i karaktera u odnosu na njih definiraju kao devijantni ili inferiorni.» Sagledavanje muškosti u pomaku s patrijarhata na pitanje društvenih i rodnih uloga donijelo je pojavu koncepta hegemonijske muškosti kao jednog od najvažnijih teorijskih podloga kojima se odredilo daljnje poimanje maskulinog identiteta.

4. HEGEMONIJSKA MUŠKOST

Pojam hegemonijski maskulinitet se prvi put pojavljuje u člancima o nejednakostima u srednjim školama Australije, u kojima se upozorilo na prisustvo rodnih i klasnih hijerarhija te aktivnu proizvodnju rodnih konstrukata (Kessler et al., 1982: 10). Pojam se naslanja na koncept marksističkog filozofa Antonia Gramscija koji je hegemoniju tumačio kao formiranje i uvjeravanje društvenih skupina koje podređene klase ili grupe prihvaćaju kao stvarnost ili tzv. zdrav razum. Na tim temeljima Connell (2005: 77) konceptualizira «hegemonijski maskulinitet i to kao specifičan oblik muškosti u danom povijesnom i društvenom okruženju koji uglavnom kroz kulturni uspon i diskurzivno uvjeravanje potiče na pristanak, udruživanje i utjelovljenje nejednakih rodnih odnosa» te se «hegemonija veže uz kulturalnu dominaciju u društvu u cijelosti. Unutar cijelokupnog okvira postoje specifični rodni odnosi dominacije i subordinacije između grupa muškaraca.» (Connell, 2005: 78). Možemo također ustvrditi kako je ovdje riječ o određenom obrascu društvenog ponašanja ili obliku društvene prakse koji se mijenjao kroz povijest i razlikuje se od kulture do kulture. Connell ističe tu važnu osobinu, s time da i unutar iste kulture često postoje višestruki obrasci muškosti. Upravo je to razlog korištenja množinskog oblika "muškost", kakav se često javlja u literaturi. (Connell, 2005: 22).

Muškosti se odnose na društveno izmišljene obrasce ili utjelovljenja od strane muškaraca. U biti, muškosti su "društveni konstrukt" koji može stajati zasebno od muške biologije. «Zbog toga snage i kulturni trendovi mogu imati ogroman utjecaj na interpretacije muškosti, bilo

osobne ili javne.» (Connell, 2005: 43). Muškosti ne možemo promatrati kao fiksni entitet ugrađen u tijelo, niti kao osobinu ličnosti, već ideal kojem se teži i koji u konačnici nije dostižan. To je razlog zašto hegemonijski maskulinitet ne prevladava u statističkom smislu u populaciji, jer ga samo manjina muškaraca prakticira ili može ostvariti. Najvidljiviji predstavnici su muškarci na vlasti koji ostvaruju poziciju moći, glumci i sportaši ili imaginarni muški identiteti. «Hegemonijski maskulinitet uvijek je konstruiran u odnosu na razne podređene muškosti kao i u odnosu na žene» i može se srodno tome interpretirati kao «konfiguracija rodne politike koja utjelovljuje trenutno prihvaćen odgovor na problem legitimacije patrijarhata, koji garantira (ili se pak smatra da garantira) dominantnu poziciju muškaraca.» (Connell, 2005: 77). Većina muškaraca ima korist od hegemonijskog obrasca radi stjecanja dividende u pogledu moći, prestiža ili materijalnih dobara. Patrijarhat, kao i rodne uloge muškaraca i žena, izgrađen je i utvrđen tradicijom, kulturom, religijom i društvenim porukama, te u institucijama koje favoriziraju muškarca i omogućuju mu dominantan status. Odnos između hegemonijskog maskuliniteta i patrijarhata može se smatrati međusobno ojačanim – svaki doprinosi onom drugom. Konceptualizacija hegemonijskog maskuliniteta pojašnjava na koji način je privilegija muškosti uključena u svaku društvenu međuaktivnost. Zbog toga muškarci mogu uživati koristi patrijarhata bez potvrđivanja jake verzije muške dominacije.

Ispod hegemonijske muškosti nalaze se one subordinirane. Putem hegemonijske muškosti većina muškaraca ostvaruje korist od kontrole nad ženama, dok za manji broj muškaraca to znači kontrolu nad drugim muškarcima. Donaldson misli drukčije: «Presudna razlika između hegemonijske muškosti i drugih muškosti nije kontrola nad ženama, nego kontrola nad muškarcima i predstavlja univerzalnost društvenog napredovanja.» (Donaldson, 1993:12). U usporedbi sa ženama, muškarci su predmet mnogo većih društvenih kazni, kao što je izbacivanje iz društvene grupe i gubitak statusa, kada se uoči da «imaju devijantno ponašanje u odnosu na dodijeljeno rodno određenje.» (Prime, Moss-Racusin, 2009: 4). Smatra se da kada bivaju suočeni sa pritiscima da dokažu normative muške vrste, a bez sposobnosti da to i učine, muškarci, osobito mladi ljudi, «biraju destruktivno, ponekad nasilno, ilegalno ili kriminalno ponašanje». (Bennon, Correia, 2006: 98).

Krutost uloge muškog roda i sve veća prihvaćenost transformacije ženskih uloga imaju važne implikacije na uspjeh svake inicijative koja ima za cilj postizanje rodne ravnopravnosti. No, izbjegavanje ženstvenosti se u mnogim kulturama smatra izbjegavanjem bivanjem homoseksualcem, pošto se homoseksualnost smatra ne samo tabuom, nego kršenjem normi

muškosti. Connell (2005: 183–184) prepoznaje dodatne ženstvenosti ili druge muškosti, poput onih definiranih "strategijama otpora ili oblicima nepoštivanja" i drugih identificiranih "složenim strateškim kombinacijama popustljivosti, otpora i suradnje", te uspostavlja četiri specifične nehegemonijske muškosti: prve u nizu su suučesničke muškosti, koje zapravo ne utjelovljuju hegemonijsku muškost, ali kroz praksu ostvaruju neke od prednosti nejednakih rodni odnosa i posljedično, kada se prakticiraju, pomažu održati hegemonijsku muškost; druge, podređene muškosti su konstruirane kao "nenormalne" i devijantne prema hegemonij muškosti, kao što su feminizirani muškarci; treće, marginalizirane muškosti su trivijalizirane i/ili diskriminirane zbog nejednakih odnosa izvan rodni odnosa, kao što su klasa, rasa, etnička pripadnost i dob; i četvrti, protestni maskuliniteti, koji su konstruirani kao kompenzacijski hipermaskuliniteti a nastaju kao reakcija na društvene pozicije kojima nedostaje ekonomska i politička moć. Za Connell su ti koncepti apstraktni, a ne deskriptivni, definirani u smislu logike nejednakih rodni odnosa. «Teorija uloga pre naglašava stupanj propisanosti ljudskog društvenog ponašanja, dok u isto vrijeme pretpostavljajući da su propisi recipročni, podupire društvenu nejednakost.» (Connell, 2005: 26).

Pretpostavljajući kako su rodni odnosi povijesni, rodne hijerarhije postaju podložne promjenama kao i sva ona očekivanja koja su bila zadana "pravom muškarcu" ili pak onom koji to nije. Iako muška dominacija i dalje još traje, određene grupe muškaraca se suočavaju s promjenama na različitim poljima života. «Još je preuranjeno govoriti o krizi maskuliniteta, zbog stabilnosti muške strukturalne moći» (Hearn, 1999: 380), naročito jer ostvarivanje rodne ravnopravnosti zahtijeva radikalnu transformaciju moći. Rodna ravnopravnost označila bi poboljšanje odnosa muškaraca sa ženama, ali također i sa drugim muškarcima. Napori muškaraca da se bave pitanjem muškosti znače proširivanje ili stvarno rušenje društvenih definicija o tome što znači biti muškarac. Također, postoji i veoma važna uloga za muškarce da budu aktivisti za posvećivanje veće pažnje u izradi politike djelovanja o tome kako muškosti negativno utječu na muškarce u cjelini.

5. TIJELO U PROIZVODNJI MUŠKOSTI

Suvremena društva tijelo doživljavaju važnim elementom hegemonije, a iz empirijskih istraživanja sve je očitije kako muškarci naglašavaju načine na koje sve preperetira muško

tijelo, čime se njegova estetika usko povezuje s percipiranom pozicijom moći. Muško tijelo se izjednačava s heteroseksualnošću i atletskim izgledom, te postaje ključnim pokazateljem i sredstvom u manifestaciji muškosti. «Budući da je tijelo tako očito tu, i tako fizičko, sugestija je da ako je muško, njegova je muškost prirodna» (Messner, 1990: 214). Time se naglašava biološko-deterministička ideja muškosti, što prvenstveno proizlazi iz predodžbe muškog tijela odnosno tzv. *common sense* koncepcije muškosti, prema kojoj postoji "istinsko muško/muževno" koje kao takvo potječe iz muškog tijela.

Na temelju hegemonijskog maskuliniteta, Filiault i Drummond (2007: 175–184) navode da samo oni muškarci koji posjeduju ispravan stav i prikladan izgled imaju pristup moći. Muškarci koji su deficitarni u toj dimenziji su marginalizirani. Ako ovu pretpostavku uzmemo točnom, onda bi to značilo da su neki muškarci na vlasti hegemoni jer imaju potreban stav i izgled. Tome doprinosi i Foucault koji tijelo vidi izravno uključeno u političkom polju: «Odnosi moći imaju ogroman utjecaj na tijelo; oni ga proizvode, obilježavaju, treniraju, muče, tjeraju da nosi zadatke, da izvodi ceremonije, da manifestira.» (Foucault, 1979: 25). Nadalje, tijelo je uvijek istovremeno, iako konfliktno, «upisano u ekonomiju užitka i želje i ekonomiju diskursa, dominacije i moći.» (Bhabha, 1994: 96).

Muškarac poziciju moći ostvaruje u različitim područjima djelovanja, čak i tijekom slobodnog vremena, što koristi za uspostavljanje odnosa udaljenosti prema subordiniranim identitetima ili dominaciju nad tijelima drugih muškaraca. Domena sporta igra značajnu ulogu u formiranju i održavanju hegemonističkih misli. «Timski sportovi se naročito smatraju središnjim mjestom za izgradnju muškosti» (Messner i Sabo, 1990: v), jer razvijaju osjećaj muške solidarnosti, potiču muškarce da se poistovjećuju jedni s drugima, te osiguravaju «prostor za redovitu probu maskuline identifikacije.» (Whitson, 1990: 19–29).

Linearno deterministički pogled na muško tijelo je umnogočemu kritiziran – u osnovi je rodno heteronormativan, potiče na dihotomizaciju biološkog spola, te marginalizira rodne uloge i naturalizira tijelo. Naime, ako je muškost samo performativnost spola/roda proizvedena unutar specifične matrice moći, tada je neophodno njegovo upisivanje na tijela ne bi li time zadobio svoj tjelesni oblik i prikazao svoju proizvedenu narav. Odnosno, «samo je tijelo konstrukcija, kao i nebrojena tijela koja tvore područje subjekata dospjelih u rod.» (Butler, 2000: 24). Među prvima su to prepoznali Connell i Messerschmidt (2005: 829 – 859), naglašavajući da tijelo ocrta tokove društvenih kretanja čime utječe na identitet i ponašanje muškaraca. Sukladno

tome, maskuliniteti se ne shvaćaju nužno kao utjelovljenja, već se sagledavaju kao međuigra tijela i društvenih procesa. Michael Messner to potvrđuje riječima da je muško tijelo time «predmet društvene prakse» (Messner, 1990: 214). Maskulinitet tijela, njegova spolnost, nanovo se legitimira povezivanjem na svakoj društvenoj razini. Tijelo koje smatramo muškim, prema tome, različito se povezuje s čitavim nizom ostalih obilježja koje taj subjekt nosi. Bilo da se radi o klasi, rasi, etnicitetu ili dobi, muško tijelo je uvijek drukčije proizvedeno.

Ideološka konstrukcija muškosti u pogledu muškog tijela se mijenja utjecajima raznolikosti, a sve veći globalni kontekst omogućuje stvaranje okvira za prihvatljiviji prikaz muškog tijela. Negiranje hegemonijske muškosti nastupa u trenutku kada muškarci postaju potrošači, ali i produkt tržišta. Jonathan Rutherford tvrdi da je «tržište proizvelo brojne muškosti, različite oblike očinstva, seksualizirane slike muškaraca koje reflektiraju strukturalne promjene u muškim identitetima.» (Rutherford, 1988: 36). Konstruiranje muškosti ponajviše proizlazi iz različitih prikaza tijela, iako se karakteristike koje konstruiraju tu muškost nadovezuju na samo ponašanje i emocije. Vizualna prezentacija muškosti glavni je agregat kulturnog značenja. Slika mišićavog ili vitkog i elegantnog tijela samo su neke od varijanti koje se bore za primat među muškarcima. No, izlaganje muškog tijela lišeno je ikakve seksualne privlačnosti, već mu je nakana stvaranje požude koja vodi idealiziranju i oponašanju. Prema Mortu, «muškarca se ohrabruje da gleda sebe i druge muškarce kao potencijalne objekte potrošačkog društva, da iskusi zadovoljstvo gledanja vlastitog tijela, ali i drugih muških tijela, što je u prošlosti bilo tabuizirano i omogućeno samo ženama.» (Mort, 1988: 204).

Prodavanjem i seksualiziranjem muškog tijela tržište dovodi do reartikualcije prave muškosti. Iznova prisutna metafora mehanizma koje je moguće transformirati, oblikovati i koristiti za samoekspresiju insinuira ideju o izgradnji maskuliniteta. Slike mladih mišićavih muškaraca nadopunjuju idealnu muškost, definiranu kroz karakterne osobine i zadane uloge, vizualnom prezentacijom muškog savršenstva. U određenim slučajevima miješanjem različitih stilova i uzora destiliraju se najmuževnije forme. Rezultat je hipermaskulinitet, oblik muževnog modela koji gravitira prema super-naglašenim posturama, čiji je utjecaj na dječake i muškarce snažno motivirajući, ali nemoguć za postići većini muškaraca. Sukladno tome, sva muška tijela izvan ovako konstruirane muškosti postaju ugrožena. Ovaj se oblik muževnosti proširio u popularnoj kulturi, a konzumenti su ga prihvatili težeći njegovu utjelovljenju, osjećajući anksioznost, strah ili depresiju ako se ne uklapaju u tu sliku ili zadovoljstvo spoznajom da jesu "pravi muškarci".

Sve to dovodi do toga da tijelo postane reprezentativan i prigodan poligon za analiziranje koncepta muškosti, njegove konstrukcije i posljedica koje iz toga proizlaze.

6. MODELI MASKULINITETA U MEDIJIMA

Modeli muškosti, predstavljeni u različitim vizualnim oblicima, naglašavaju dominantan i sveprisutan utjecaj medija u definiranju i označavanju muških uloga u društvu, ali i potpomažu promociji maskuliniteta putem marketinških poruka i kanala. Kao što Connell primjećuje u radu "Gender and Power", kada promatramo muškarce, važno je osvijestiti prisutnost različitih muškosti u optičaju (Connell, 1987). Mediji koriste strategiju cirkulacije u promoviranju muških slika, kojom privlače različitu publiku. U tom kontekstu, mediji predstavljaju stvarnost u odsustvu, tj. rekreiraju određenu predodžbu i predstavljaju objekt, osobu ili proces u njegovom odsustvu. Da bi prepoznali ono opće u mnoštvu različitosti pojavnog, mediji posežu za simplifikacijom koja u sebi krije konstantnu nelagodu od drukčijeg i novog. Zauzvrat, muškarci svjesno ili nesvjesno modeliraju te oponašaju manire ključnih arhetipova, iako konvencije koje pridonose ikonografiji više ne postoje, s iznimkama posrednih manifestacija.

Utjecaj ključnih arhetipova potaknut je mitologiziranom masovnom kulturom, a potom sveprisutnim utjecajem medija i konzumerizma. Pojavljuju se u različitim kulturnim praksama, vizualnim porukama i marketinškim programima, te definiraju u pojedinačnim terminima, a ispunjavaju u grupnim okruženjima. Važno je imati na umu da privlačnost retro-mušкости još uvijek egzistira na vrlo izražen i potentan način, iako su ti dominantni arhetipovi i stereotipi posuđeni iz 1950-ih godina s početka medijske kulture, doba koje je u mnogočemu definiralo medijsko ponašanje muškaraca. «Bilo je to razdoblje uspona predgrađa i trgovačkih centara. Pedesete su rodile Beat generaciju i jazz, televiziju i maloljetničku delikvenciju, Playboy Hughha Hefnera i pobunu. Neki od tih pokreta i kulturnih varijacija nisu sazrijeli do 1960-ih ili čak 1970-ih, ali je njihov utjecaj prisutan.» (Moss, 2011: 13).

Više od interakcija s drugim muškarcima, medijske slike pružaju primjere i modele koje bi muškarci trebali slijediti. Ti modeli su varijante muških iskustava, među kojima Moss (2011: 23) izdvaja dva ključna arhetipa – ratnik/heroj i istraživač/pustolov, i koja u medijskom kontekstu kontinuirano cirkuliraju u vidu vječnih uzora i inspiracija muške mašte. Oba modela služe kao obrasci koji se razrađuju te iznova rađaju u novim surogat formama, poput modela

muškarca konformista, buntovnika, hedonista ili pozera. Neosporno je da su ovi modeli bili podložni stereotipima i predrasudama, no medijska etiketa "macho" i "muževan" muškarac označavala je promociju muškaraca koji ima mišićavo i snažno tijelo nalik junacima iz filmova (Sepulveda, Calado, 2012: 47 – 64) . Stereotip o feminiziranom muškarcu ustupio je mjesto hiper-muževnom obrascu koji je postao važan dio heteroseksualne kulture i izgleda. Ipak, gay kultura imala je dominantan utjecaj u izgradnji varijacija ovog modela, ali i utjecala na modne i dizajnerske trendove u drugim «modernijim» modelima. Što se tijela tiče, gay kultura također ima kolosalan autoritet u definiranju i diktiranju pravog fizičkog izgleda. Prema istraživanjima, muškarci sve više u medijima pokazuju muskulaturu, čak i nago tijelo, no «ideal muškoga tijela je gotovo uvijek imao uporište u mišićavom izgledu.» (Leit, Gray, Pope, 2002: 334 – 338).

Za razliku od mnogih varijanti muškog iskustva, uzor heroja i njegova rekonstrukcija zasnivaju se na obilježjima povezanosti i trajnosti, te dualizma. Povezanost se očituje u tome što društva iznova rekonstruiraju figuru heroja kada se nalaze u opasnosti ili u krizi, a trajnost se veže uz specifični set karakteristika koje heroj iskazuje u kriznim situacijama poput hrabrosti, odlučnosti ili snage. «Pojedinač koji je klasificiran kao heroj definira tradicionalne oblike muškosti, a zauzvrat služi kao protuteža prodorima i varijacijama koji se odupiru ustaljenim muškim normama.» (Moss, 2021: 60). Heroje se slavi, ali oni nisu slavne osoba iz popularne kulture (*celebrity*). Oni samo utjelovljuju bit slavne prošlosti i tradiciju muškosti ili imaju obilježja mitoloških bogova. Sa slavnim osobama muškarci se mogu puno lakše povezati zbog njihove hirovite prirode, njih se može uzdizati ili omalovažavati ovisno o tome koliko se često njihova nedjela iz prošlosti otkrivaju, a skandali postanu neprihvatljivi i javni. Ne manje važno obilježje je dualizam. Kako bi potvrdili svoj identitet, muškarčinama je potreban mlakonja, muškarcima žene, heteroseksualnim osobama homoseksualne. Neophodno je postojanje nečega u odnosu na što se mogu identificirati, separirati i tako to negirati i odbaciti kao manje vrijedno.

Suvremeni muškarac više odgovara arhetipu istraživača i razvija se 1980-ih godina kao kontrast dotadašnjim arhetipovima. Istraživač nema straha od feminiteta, dapače intrigiraju ga i privlače ženske uloge, a to dodatno potiče i konzumeristička kultura. «Muškarac osamdesetih karakteriziran je kao narcisoidan i hedonist.» (Chapman, 1988: 227). Chapman pojašnjava da suvremeni muškarac unatoč svim pozitivnim promjenama poput negacije uloge hranitelja i tradicionalne muževnosti ponajprije nastupa kao potrošač i produkt tržišta. No, nije samo tržište odredilo stvaranje suvremene muškosti. Boon sugerira da su feministička teorija i antiagresivna retorika usmjerile muškarce dalje od snažne muževnosti i dominantne hegemonističke

muškosti, te su doslovno neko vrijeme oslobodile njezine veze s tradicijom i dokazanim kategorijama. Baveći se pokušajem distanciranja od ružnijih predodžbi konzervativne muškosti, Boon implicira da «ambivalentnost i privlačnost prema jakim kodeksima karakterizira mnoge suvremene varijacije muškosti.» (Boon, 2003: 267). Metroseksualac je jedan od oblika novog muškarca koji se izrazito vidljivo prilagođavao modernom svijetu, budući da se «ne pridržava ograničenja prethodnih generacija, već je spreman nadići krute rodne uloge te slijediti vlastite interese i maštarije bez obzira na društvene pritiske.» (Salzman, Matathia, O'Reilly, 2006: 56). Ono što se time sugerira jest da metroseksualne sklonosti nisu ograničene samo na kupovinu i modu, kao što im se obično pripisuje. Proširili su repertoar kako bi definirali mnogo opsežniju ideju koja uključuje osjećaje i emocije, predanost i udobnost. Ti su muškarci uživali u svim oblicima razvijanja vlastite osobnosti, te podržavali emancipaciju i toleranciju.

Isto kao i društvena javnost, muškarci koji pripadaju ovim društvenim modelima ili trendovima sebe vide kao muškarce i smatraju da zadržavaju svoju muškost, dok istovremeno stvaraju vlastitu sliku i identitet, koristeći dijelove rodni atributa koji su različiti od drugih muškaraca. Oba modela, mačizam herojskog tipa i novi muškarac – metroseksualac, djeluju kao potpune suprotnosti, međutim ponekad na određenim zemljopisnim širinama i pod određenim društveno-ekonomskim i kulturnim uvjetima, ti se modeli miješaju i spajaju. Ti su se tipovi muškosti razvili u zapadnoj kulturi, no postali su globalno popularni, pa tako i u Hrvatskoj.

7. LEGITIMITET I POLITIKA MASKULINE SEKSUALIZACIJE

Politički legitimitet je stalno pod povećalom javnosti. No, sveopće prihvaćen autoritet vladajućih i utjecajne skupine koje ih podupiru kroz afirmaciju političkih stajališta omogućuju da njihova pozicija postane legitimna. Stoga se «vladajući režimi i njihovi podržavatelji oslanjaju na niz kulturalno prihvatljivih normi dok nastoje predstaviti uvjerljive argumente kako bi opravdali poziciju moći.» (Sperling, 2015: 3). Kroz zagovaranje određenih društvenih i rodni uloga, koje se temelje na postojećim obrascima muškosti i ženstvenosti, vladajući s vremenom pokušavaju učvrstiti svoj politički kredibilitet.

Muškost je uvijek prisutna u politici, osobito kad je politička konkurencija zanemarljiva. Ta je pojava prisutna u svim demokratskim državama i autoritarnim režimima, a varijacije prisustva maskuliniteta u politici su gotovo beskrajne. Tako su naprimjer politička nadmetanja u

Sjedinjenim Američkim Državama bila obilježena «obećanjima Ronalda Reagana da će biti strog prema sovjetskom "medvjedu", ili zamjeranjima Georgeu H. W. Bushu da je slab, te da bi mu dobro došlo malo mačizma u obliku Jeane Kirkpatrick.» (Messerschmidt, 1989: 1-6). I prijašnjim su američkim predsjednicima spočitavali pomanjkanje muškosti: «Navodno su Thomasa Jeffersona kritizirali zbog njegove plašljive ćudi, dok su Andrewa Jacksona optuživali za ženstveno ponašanje te nazivali "Miss Nancy" i "Aunt Fancy".» (Wahl-Jorgensen, 2000: 55). Poznato nam je da maskulinitet, a time i politički, nije statičan, već se razvijao i mijenjao tijekom vremena. Bivši američki predsjednik Bill Clinton je 1992. godine bio izložen napadima ženomrzaca zbog nedostatka sportskih i vojnih iskustava u svom životopisu, koja su inače bitna za američke predsjedničke kandidate. Etiketirali su ga kao ženu, ali i zvali "squishy" (seksualizirani izraz za mlakonju), što sugerira kako su birači tad zahtijevali od političkih kandidata «da moraju pokazati tradicionalno muško ponašanje ili biti fleksibilni u pogledu muške emocionalnosti i averzije prema ratu.» (Wahl-Jorgensen, 2000: 56). Kako Wahl-Jorgensen dalje primijećuje: "Američka kultura je naočigled prijemčiva u ideji prihvaćanja oblika muževnosti koji je sposoban za nasilje onoga koji zagovara pacifizam, brigu za okoliš ili pokazuje emocije.» (Wahl-Jorgensen, 2000: 66). To objašnjava i Brenton J. Malin, koji je standard za recentnu muškost i sve njezine proturječnosti vidio baš u liku Billa Clintona. Clinton je odisao mačističkim samopouzdanjem raznih tradicionalnih muških arhetipova, ali je u isto vrijeme bio ranjiv i suosjećajan. «Clintonova muževnost bila je u sukobu – prihvaćajući neku vrstu nove, osjetljive, netradicionalne muškosti, Clinton je u isto vrijeme nastojao pokazati moć koja pretpostavlja pravu muškost.» (Malin, 2006: 7-8).

Demonstracija moći političke muškosti vidljiva je u odnosu prema ženama, feminiziranim muškarcima i homoseksualcima. Ogledni primjer bio je nekadašnji talijanski premijer Silvio Berlusconi, koji je često pokazivao svoju muževnu vitalnost priređujući raskošne zabave na koje je pozivao atraktivne mlade žene. Suočen s višestrukim optužbama za prostituciju i nevjeru, Berlusconi je odgovorio homofobnim komentarom u želji da istakne svoju "ispravnu" seksualnu orijentaciju: «Bolje je voljeti lijepe žene, nego biti homoseksualac.» (<https://www.theguardian.com/world/2010/nov/02/berlusconi-beautiful-girls-gay-ruby>, 29. 12. 2023.). Ovaj tip muškosti se ne odnosi nužno na demonstraciju fizičkih sposobnosti, već potiče ponašanje zasnovano na tradicionalnom imidžu muškarca, kasnije glorificiranom u liku i djelu Donalda Trumpa. Trump gradi svoju političku muškost na strahu da će egalitarni zahtjevi žena, etničkih manjina, migranata i LGBTIQ+ osoba lišiti bijele heteroseksualne muškarce njihovih prava, koja u stvarnosti predstavljaju privilegije. Dio njegovog biračkog tijela se smatra žrtvom

društvenog napretka, prvenstveno antibijelačkog rasizma, ekstremističkog feminizma i diktature političke korektnosti, te se vide kao "stranci u vlastitoj zemlji", doživljavajući pritom osjećaj gubitka društvenog statusa i odnosa snaga koji im više ne ide u prilog. Stoga Trumpovi pristaše potpomažu izgradnji njegovog toksičnog maskuliniteta do neslučenih visina, kreirajući ekstremnu verziju hiper-muževnosti i ističući njegovu muškost, zasnovanu na arhetipu američkog kauboja.

Muževnost koju utjelovljuje francuski predsjednik Emmanuel Macron donosi modernizaciju predsjedničke funkcije, ali i novi pogled na muškarca. Mlad, bez djece, u braku sa starijom ženom, čak proglašavanim homoseksualcem, samo je dio privatnog opisa Emmanuela Macrona, koji može sugerirati poremećaj u društvenom poretku roda. Glasine oko njegove seksualne orijentacije pojavile su se tijekom predizborne kampanje 2017. godine i dodatno su naglašavale heteronormativnost rodne uloge predsjednika; diskreditacija Macrona kao predsjedničkog kandidata implicirala je diskreditaciju njega kao muškarca, a time i dovela u pitanje njegove muške attribute i muževnost. Glasine o homoseksualnosti vjerojatno su potaknute raspravama o razlikama između njega i 24 godine starije supruge Brigitte Macron. Razlika u godinama između Donalda i 33 godine mlađe Melanije Trump je znatno manje komentirana, jer pristaše Trumpove muževnosti tu razliku tumače kao njegov osobni trofej i potvrdu društvenog uspjeha. Štoviše, za razliku od Trumpa, Emmanuel Macron nema djece. Time on «odbija stvarnu i simboličku naredbu odgovornog očinstva koje predstavlja jedan od snažnih iskustava konvencionalne muževnosti» (<https://theconversation.com/masculinite-hegemonique-en-politique-le-cas-macron-77739>, 3.01.2024.) Ovo (djelomično) preispitivanje određenih atributa koji se smatraju muškima nije se pretočilo u značajne promjene u slučaju Emmanuela Macrona – privatna osoba Emmanuela Macrona je izdiferencirana od njegove javne – politički diskurs i način pokazivanja moći francuskog predsjednika ostao je u skladu s tradicionalnim arhaičnim normama; drugim riječima, problematizacija i percepcija roda u ovom slučaju nije dovela do promjena u pogledu obnašanja vlasti.

Brojni su slučajevi u kojima politički akteri koriste maskulinitet, ženstvenost, seksualizaciju i homofobiju kao alate političke legitimacije i pojavljuju se u širokom rasponu političkih okvira: u Putinovoj Rusiji, u autoritarnim režimima poput kineskog ili demokratskim poput onih u zapadnoj Europi i Sjedinjenim Američkim Državama. To nam pokazuje da za korištenje rodni normi kao instrumenta izgradnje političke vlasti nije zaslužan tip političkog režima, već snaga patrijarhata. Budući da muškost nije nužno svojstvena muškom tijelu, političari se služe

vizualnim prikazom u održavanju željenog dojma. Tako je njegovanje mačo imidža jedno od središnjih obilježja strategije političke legitimacije ruskog predsjednika Vladimira Putina. S obzirom na to da se globalna politička komunikacija odvija u vrlo medijaliziranoj areni, koja je prepuna fotografija muških tijela, Putinove fotografije same po sebi nisu neuobičajene. No, prikazi polugolog Putina na pecanju, u lovu na divlje životinje, ili u prakticiranju borilačkih vještina sugeriraju da je Putinova muževnost dio njegove političke aure. Putin koristi vlastito tijelo da pokaže političkim konkurentima, prvenstveno izvan Rusije, kako je on fizičko utjelovljenje i snaga svoje nacije, što nedvojbeno predstavlja primjer hegemonističke muškosti modernog doba. Njegova je politička preobrazba zamisao ideologa Kremlja Vladislava Surkova, koji je bio zadužen za «transformaciju predsjednikovog lika u ikonu i spasitelja Rusije, golemog i granitnog lica, koji gleda s jumbo plakata, televizijskih ekrana i novina diljem Moskve.» (Goscilo, 2010: 32). Kako ističe Helena Goscilo, fotografi su neprestano pratili Putina na službenim putovanjima i tijekom godišnjeg odmora, pri čemu je često prikazivan u ležernom izdanju. Fotografije Vladimira Putina koji pozira poput Jamesa Bonda ili drugih maskulinih i izmišljenih identiteta služile su kao potpora «seksualizaciji» njegova imidža. «Putin je smatran postsovjetskim primjerom zavodljive, ohrabrujuće muževnosti.» (Goscilo, 2013: 180).

Bez obzira na to je li Putinovo kontinuirano stvaranje mačo imidža bilo planirano ili slučajno, svjesno ili nesvjesno, njegova muškost, koja uključuje snagu, prisebnost, odlučnost i privlačnost ženama, naišla je na javno odobravanje i jačalo njegovu poziciju moći i autoriteta. Brendirajući sebe kao kompetentnog, snažnog i iskrenog, Putin je uspješno projicirao sliku o sebi, koja na najučinkovitiji način iskorištava prednost jedinstvenog konteksta u Rusiji i šire. I dok većini političkih brendova uspijeva osigurati opstanak unutar političkog sustava, Putinov brend uspijeva osigurati opstanak samog sustava.

8. MASKULINITET I ULOGA MUŠKOG TIJELA U SUVREMENOJ POLITIČKOJ KOMUNIKACIJI

8.1. SVRHA ISTRAŽIVANJA

Mušкости nisu fiksna, prirodna ili nepromjenjiva kategorija, već obrasci ponašanja i značenja uvjetovani društvenim i kulturnim okolnostima. Iznova prisutna metafora tijela kao mehanizma koji je moguće transformirati, oblikovati i koristiti za samoekspresiju insinuira ideju o izgradnji maskuliniteta: «mišljenje je da prava muškost gotovo uvijek proizlazi iz muškog tijela, inherentna je muškom tijelu ili izražava nešto o muškom tijelu. Ili tijelo vodi i upravlja djelovanjem ili tijelo ograničava djelovanje.» (Connell, 2005: 46). U političkim se odnosima muškosti razmatraju kao diskurzivan sustav međusobno povezanih aktera, a pod utjecajem medija sve se više aktualizira i diskurs muškog tijela. Muško tijelo je proizvod kulture i medija, podložno subverziji i mehanizmima cikličke proizvodnje maskuliniteta, pa se može promatrati kao projekt jasno određenih gabarita.

Svrha je ovoga rada bila pružiti uvid u manifestacije različitih muškosti, koje su povezane s političkom pozicijom i identifikacijom muškog subjekta, te opisati slučajeve pojavnosti seksualiziranog muškog tijela u medijima na primjerima hrvatskih političara. Ovaj istraživački potencijal dosad nije razmatran u većoj mjeri, što je pretpostavljam uvjetovano kulturnim praksama, ali i homogenošću političke moći.

Istraživanje pojavnosti muškog tijela u medijima, gdje se politička moć pregovara ili osporava, usmjerilo mi je pažnju na sljedeća pitanja: na koji je način muško tijelo uključeno u političku komunikaciju, u kojoj mjeri odgovara političkim zahtjevima, te prelazi li granice društvene prihvatljivosti? Pritom sam razmatrao utjecaj različitih pojavnosti muškosti na moć ili reifikaciju odnosa moći, ulogu muškog tijela u oblikovanju političkih stavova, djelovanja i prava, te sposobnost i moć muškaraca da kontroliraju društvene resurse kroz rodne uloge.

8.2. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Metodološka istraživanja mogu biti kvalitativna i kvantitativna, a razlikuju se prema filozofskom polazištu koje utječe na način definiranja istraživačkog problema, postavljanje istraživačkih pitanja, metodu prikupljanja podataka i vrstu podataka koji se prikupljaju, te

potom, za znanost možda i najvažnije pitanje, mogućnost generalizacije (Brajdić Vuković et al, 2021: 8). Za razliku od kvantitativnih, kvalitativna istraživanja u svojoj paradigmi kreću od polazišta da je društveni konstrukt moguće razumjeti kroz interpretaciju ponašanja ljudi (Brajdić Vuković et al, 2021: 10). Isto tako, kvalitativna istraživanja ne ciljaju na populaciju, već na fenomene (Brajdić Vuković et al, 2021: 10).

Metoda studije slučaja česta je u društvenim istraživanjima, a ubraja se u kvalitativne oblike istraživanja u kojima je uzorak namjeren, odnosno, nije slučajno odabran. Proučavanje se provodi dubinski i u realnom kontekstu na vrlo malom broju, a ponekad i na samo jednom slučaju (Pervan, 2019.). Ova metoda istraživanja se najčešće koristi kada se želi odgovoriti na pitanja "kako" ili "zašto", odnosno, kako navodi američki znanstvenik Robert K. Yin: «kada istraživač ima slabu kontrolu nad događajima i kad je u žarištu suvremeni fenomen unutar nekog konteksta stvarnog života.» (Yin; 2007: 11). Često se u studiji slučaja odluke o tome tko će sve biti uključen u istraživanje i koje će se jedinice u konačnici analizirati donose fleksibilno i intuitivno, u interakciji istraživača i podataka koje prikupi i na temelju zaključaka koje donosi tijekom samog istraživanja. (Brajdić Vuković et al, 2021: 16).

Znanstvene činjenice su rijetko utemeljene na pojedinačnim eksperimentima; one su obično zasnovane na višestrukom nizu eksperimenata koji su replicirali isti fenomen u različitim okolnostima. «U tom smislu studija slučaja, poput eksperimenta, nije "uzrok", a cilj provođenja studije slučaja biti će proširenje i uopćavanje teorija (analitičko uopćavanje), a ne prebrojavanje frekvencija (statističko uopćavanje).» (Yin, 2007: 21).

S druge strane, studija slučaja definira se i kao: «kvalitativni pristup koji proučava fenomene u njihovom prirodnom okruženju nastojeći im dati smisao i protumačiti ih sukladno značenju koje im pridaju ljudi, a temelji se na osobnim iskustvima, životnim pričama, pojedinačnim ili skupnim intervjuima, opažanjima, analizi dokumenata i drugih izvora koji opisuju svakodnevne ili izuzetne trenutke značajne za život pojedinca». (Miočić, 2018: 177; prema: Milas, 2007.). «Studija slučaja podrazumijeva dubinski i holistički pristup istraživanju specifičnoga i ograničenoga društvenoga fenomena (slučaja), pri čemu se koriste različite metode istraživanja i izvori podataka koji će pridonijeti svestranom i temeljitom opisu i razumijevanju slučaja.» (Miočić, 2018, u Brajdić Vuković et al, 2021: 11).

Literaturnim pregledom istraživanja uloge tijela u formiranju muškosti, pojavnosti muškog tijela u medijima i maskulinitetu u suvremenim političkim komunikacijama, te studijom slučajeva koji prikazuju pojavnost tijela hrvatskih političara u medijima nastojim odgovoriti na definirana problemska pitanja. Odabrene studije slučajeve odnose se na pojavnost hrvatskih političara u kupaćim gaćama u razdoblju od početka 90-ih godina do danas, a druga dva slučaja – konstrukcije muškosti ministra Zdravka Marića (2021.) i ministra Damira Habijana (2023. – 2024.) razmatranu su u razdobljima odvijanja samih događanja.

9. POJAVNOST TIJELA U POLITICI I MEDIJIMA U HRVATSKOJ

Koncept muškosti, kao karakteristike koja se pridodaje određenim vizualnim sadržajima, može se proučavati putem medija, kulture i praksi označavanja. Te prakse, naročite medijske, konstruiraju imaginarij koji se prvenstveno odražava u mehanizmima moći te društvenim i rodnim ulogama. Trendovi pokazuju da postoje višestruka značenja medijskih poruka u kojima se nadilaze tradicionalni kodovi, čime aktualni procesi muškosti poprimaju globalni karakter i utječu na poziciju koju moderni muškarac danas ima u društvu.

Muškarci i njihove uloge, ponašanja i njima pripisane vrijednosti u mnogim su aspektima društvenih odnosa uzete kao norma za društvo u cjelini, što se reflektira u političkim strukturama. Sve češća pojavnost seksualiziranog ili obnaženog muškog tijela u političkim komunikacijama i medijima u Hrvatskoj ima sociološki, ali i kulturološki značaj, odnosno prikazuje različite modele muškosti i pomake u društvenim i rodnim ulogama te u distribuciji utjecaja i poziciji moći.

9.1. STUDIJA SLUČAJA: "AFERA KUPAĆE GAĆE"

Pojavnost muškog tijela u okvirima hrvatskog političkog i medijskog prostora, naročito njegovog slobodnijeg prikaza, percipirana je konvencionalno. Muškosti su se većinom predstavljale kroz ideal herojstva, kojima su se potom pridružile karakteristike dominantnosti, hrabrosti, vjernosti, dužnosti, snage, izdržljivosti ili seksualne moći. Prvi značajniji prikaz poluogolog muškog tijela u hrvatskoj politici je fotografija snimljena 1995. godine na Brijunima, na kojoj je objektivom zabilježen predsjednik Republike Hrvatske Franjo Tuđman

(predsjednik u razdoblju 1990. – 1999.) u kupaćim gaćama, u društvu muških kolega među kojima se našao i budući hrvatski premijer Ivo Sanader (premijer u razdoblju 2003. – 2009.). U prikazu muškog tijela na ovoj je fotografiji zamjetna prisutnost slobodnijeg, ali stereotipiziranog fizičkog izgleda muškog subjekta – jaka konstitucija i razvijena muskulatura – koja prema definiciji maskuliniteta označava pojmove snage ili moći muškog identiteta. Fizička "udaljenost" i odnosi među akterima s fotografije sugeriraju jasnu hijerarhiju unutar skupine i/ili kontrolu ključnog subjekta nad skupinom (Tuđman na čelu kolone), koja se doživljava prirodnom s obzirom na kulturni i društveni kontekst u kojem su ti odnosi formulirani. Nameće se pitanje zašto je fotografija iz 1995. godine relevantna za pojavnost muškog tijela u hrvatskoj politici? S obzirom na to da je za oblikovanje identiteta presudna izloženost socijalizaciji (uključujući tijelo), a mediji spadaju u sekundarne socijalizacijske institucije, to navodi na zaključak da mediji, baš kao i u ovom slučaju, imaju velik utjecaj na oblikovanje vrijednosti u javnosti. Objavom fotografije Franje Tuđmana i Ive Sanadera na Brijunima 1995. godine izravno se utjecalo na učvršćivanje konstrukta dominantne pojavnosti muškog identiteta (heroja i/ili vojnika), s čime su se trebali identificirati dječaci i mladi muškarci (novi vojnici). Ovaj primjer navodi kako je vizualna asocijativnost s fotografije na tragu slogana "Postani vojnik i osjećaj se kao muško" i "Marinci stvaraju muškarce", koji su se početkom dvadesetog stoljeća koristili za novačenje američkih vojnika.

No, kontekstualizirajući fotografiju u širem smislu (politički odnosi), uočavamo tri indikatora uloge tijela u manifestaciji političkog maskuliniteta: (1) vidljive pretpostavke sportske aktivnosti predsjednika Tuđmana (Tuđman je snimljen nakon plivanja), koje upućuju na njegovu vitalnost, a time i na sposobnost obnašanja zadane mu uloge, (2) ne manje važno, prikaz odnosa Tuđmana i Sanadera kao "tandema", čiji konstrukt odgovara tehnikama američkih izbornih kampanja. Iako Ivo Sanader nije bio Tuđmanov "potpredsjednik", njih dvojica su očito shvaćena kao politički tim u kojem je Sanader (koji je tad obnašao dužnost predstojnika Ureda Predsjednika Republike Hrvatske i glavnog tajnika Vijeća obrane i nacionalne sigurnosti) mlađi partner i u tom smislu "nalik" potpredsjedniku, te (3) fizička relacija i pozicija subjekata na fotografiji, koja sugerira povezanost aktera (bratstvo, zajedništvo, hijerarhija), što dodatno jača ideju političkog vodstva kao dominantno muškog posla, no u pogledu "medijatzacije tijela" ostavlja otvorene implikacije homoerotizma.

U veljači 1996. godine tjednik Gloria objavljuje nepotpisani tekst "Priče iz bračnih ložnica" s naslovom "Žene hrvatskih političara nerijetko se ponašaju kao da su im ljubavnice: sa svojim

muževima ne žele se ni slikati" u kojem se aludiralo na seksualne sklonosti Ive Sanadera. Sedam godina poslije objave tog članka, Ivo Sanader u intervjuu danom novinaru Đermanu Senjanoviću za dnevni list Slobodna Dalmacija komentira te "optužbe": «Kako mi ništa nisu mogli jer sam bio politički čist, intelektualno jak i financijski nezavisan, onda su izmislili da sam peder.» Razmatrajući političku karijeru Ive Sanadera, pretpostavljamo da je njegova navodna (homo)seksualnost bila uzrok političke zavjetrine u periodu 1996. – 1998. godine, te je moguće imala izravni utjecaj na učestalost medijskog prikaza muškog tijela u politici – Sanaderova navodna homoseksualnost potencijalno bi predstavljala opasan "presedan" koji je mogao destabilizirati patrijahalnu ulogu muškarca u Hrvatskoj, a sve vidljiviji prikazi polunagog muškog tijela u politici mogli su izazivati erotske i seksualne podražaje kod određenih muškarca, što su devedesetih bili atributi vezani za "gay kulturu oglašavanja". Govor tijela Ive Sanadera postao je tema brojnih medijskih i političkih analiza, naročito poslije njegove autorefleksivne izjave o vlastitoj neverbalnoj komunikaciji, koju je dao za Radio 101: «My body language je bio iznimno znakovit.». Sanaderovo umijeće poigravanja značenjem riječi i ulogom tijela u političkim komunikacijama realiziralo se izvan medijskog prostora – na križanju zagrebačkih ulica Jurja Haulika i Antuna Mihanovića osvanuo je grafit koji je parafrazirao Sanaderov odnos prema politici tijela i njegovu navodnu homoseksualnost: «Body language najbolje kuže pederi».

Ako tijelo razmotrimo kao sjecište u kojem se društveni konstrukti preslikavaju na ljudska bića, neupitno je da će se, podvrgnuto sistemskom režimu, tijelo ponašati na društveno prihvatljiv način. Pored toga, kad tijelo postavimo u dihotoman sustav hijerarhije, ono pretpostavlja stabilnu prirodu identiteta i odnose moći. No, odnosi moći su dinamični, nijansirani i visoko kontekstualni. Moć se ne realizira u statičnom obliku, a time ni tijelo. Tijelo je aktivno, performativno, ono pruža otpor i podložno je neprestanim promjenama. Zbog toga političari u režimskim sustavima, poput ruskog predsjednika Vladimir Putina, koriste strategiju tijela. Putin je zaslužan za "povratak seksa u politiku", jer je za izgradnju mačo imidža koristio seksualizirano tijelo kao središnje obilježje svoje političke legitimnosti – tijelo je alat pomoću kojeg je kreirao maskuliziranog superjunaka. U tome Putin, svjedočimo i danas, nedvojbeno uspijeva. Istom se tehnikom poslužio bivši HDZ-ov ministar zdravstva Darko Milinović 2009. godine, kada je golicao javnost fotografijama na kojima je konstruiran njegov muževan izgled *'a la Putin'*: «Barem dva puta tjedno odem u teretanu, preko vikenda igram mali nogomet s dečkima. Imam spravu za vježbanje i u stanu u Zagrebu», izjavio je dobrano nabildani Milinović u intervjuu tjedniku Globus, otkrivši kako je u djetinjstvu želio postati kauboj, zbog

čega ga krasi nadimak "kauboj Dado": «Ne mogu reći da sam želio biti kao Mozart ili Chopin, nisam svirao klavir niti išao u operu. Kao klinac sam radio na polju i gledao vestern». Intervju uz pridružene fotografije na kojima ministar u kupaćim gaćama diže utege, predstavlja Milinovića kao političara kojeg označavaju kvalitete američkog tipa "racionalnog, praktičnog, hladnokrvnog menadžera", čime se u političkom smislu formirao dojam kako je spreman štititi zemlju od birokrata i protivnika kojima je za cilj oslabiti zemlju izvana i iznutra: «Još malo mojih karakteristika: nisam mudar (čitaj Butković) nisam ljevičar (čitaj Obuljen) nisam vitez za istanbulsku (čitaj Rajner) nisam neukusno pokoran (čitaj Grlić Radman) nisam žetončić (čitaj kako hoćeš previše ih je za sve napisati), nastavi niz...», opisuje Milinović svoje prednosti u kasnijem razdoblju, iz pozicije političke marginalnosti.

No, za dimenziju izgradnje Milinovićevog mačo imidža bitne su uske veze sa slučajem Putina: je li *fotosession* u stilu Vladimira Putina za tjednik Globus bio slučajan ili dogovoren i je li, u svjetlu Vladinog utvrđivanja politički korektnog *dress codea*, uopće primjereno da se ministar javno i dragovoljno pojavljuje poluobnažen? – navodi se u članku na Tportal.hr. Upravo križ na golom, snažnom ministrovom poprsju upućuje kako je *fotosession* ciljano pravljeno po uzoru na Vladimira Putina. Milinović je priznao fotoreporterima u šali da je Putin za njega "mala beba". Signifikantna je i izjava fotoreportera agencije Cropix Vladimira Ivanova: «Išao sam fotografirati ministra Milinovića po nalogu urednika, a kad sam stigao do njegove kuće, tamo su već bili kolege iz Večernjaka i 24sata.». Milinović je tada izjavio da fotografiranje nije bilo unaprijed dogovoreno. U istom članku (Tportal.hr) napominje se kako njegove poluobnažene fotografije nisu sporne, jer su već ranije objavljivane fotografije njegovih starijih kolega Andrije Hebranga i Vladimira Šeksa u kupaćim gaćama. Međutim, evidentno je da su te fotografije "paparazzi kvalitete", na kojima nitko nije demonstrirao svoju muževnost poput Milinovića. Fotografije Darka Milinovića u kupaćim gaćama ili s utezima pojavljuju se u različitim člancima i u raznim vremenskim okvirima, a učestalije su u periodima kada je Milinoviću bilo od važnosti "nabildati" rejting ili promovirati "ispravnu" i poželjnu mužkost.

Darko Milinović iznova podiže interes medija početkom 2024. godine, kad na svom Facebook profilu objavljuje kolaž fotografiju na kojoj se uspoređuje s aktualnim ministrom gospodarstva Damirom Habijanom u kupaćim gaćama, te tom prilikom poziva premijera Andreja Plenkovića da odgovori tko je od njih dvojice bolji. Iako je poziv naočigled vezan na usporedbu veličine mišića, zapravo se odnosi na poziv premijeru da presudi koji od ministara bolje demonstrira moć svojim izgledom, a time je bolji i u obnašanju vlasti. «Jedina mi je "mana" da nisam naučio

pokorno slušati... znači i da me nisu izbacili, ništa od mene. Eto vam moje karakteristike pa tko zna ako se predomislite zovite. CV vam je dostupan, a za usporedbu evo slika, da se ne moram skidati pred vama.»), napisao je Milinović u objavi. Toksični maskulinitet kojeg oponaša Darko Milinović podrazumijeva ideju nadmoći ne samo nad ženama, već i drugim muškarcima, preuzimanjem uloge "glave kuće" odgovorne za zaštitu "vlastite" obitelji (nacije, zemlje). Milinović je zasigurno usvojio i prakticirao ovu retoriku dok je bio na dužnosti ministra, ali i sad kad je izvan političke igre, želi iznova legitimirati patrijarhalno ponašanje. S tim je u vezi i podržavanje heteroseksualnosti kao norme muškosti, te promicanje stereotipnog rodnog obrasca. Korištenje patrijarhata u središtu je političke strategije Darka Milinovića kojom pokušava potkopati muškost ministra gospodarstva Damira Habijana, budući da potonji nije oženjen i njegova je seksualnost u domeni spekulativnosti.

Recentna fotografija Darka Milinovića iz 2024. na kojoj se naglašava izrazita fizička snaga, nije plasirana slučajno, kao ni fotografije iz 2009. godine na kojima je Milinović slijedio primjer Vladimira Putina, što pokazuje kako je tijelo sve više dio političkih komunikacija i predstavlja sve očitije primjere pojavnosti hegemonističke muškosti u hrvatskoj politici. To nam potvrđuje i slučaj predsjednika Hrvatskog sabora Gordana Jandrokovića, kojeg je u siječnju 2021. godine predsjednik RH Zoran Milanović u medijskom prepucavanju nazvao "jednim običnim nasilnikom bez mišića". Jandroković se osvrnuo na predsjednikove kritike te u svojoj Facebook objavi, koju su potom prenijeli svi relevantni mediji u zemlji, naglasio kako je pobornik argumentirane rasprave zbog čega prilaže "dokazni materijal" – fotografiju iz mlađih dana, u kupaćim gaćama. Internetski portal Coverstyle.hr prenosi Jandrokovićevu objavu uz naslov: «Ovome se nismo nadali! Predsjednik Hrvatskog sabora "zapalio" internet vrućom fotkom u speedo gaćicama! O njegovom mišićavom torzu još će se dugo pričati.», a daljnje u tekstu se ističe kako fotografije «bacaju žene u trans» što u navodima potvrđuju komentari čitateljica: "Vidi macana", "Legenda!", "Baš dobar", "Što se događa?!", "Gospodine Jandroković, vi ste sila kakve nema", "Nemam prigovor!", "Mrga", "Ovo je vrh". Kao i u slučaju Ive Sanadare i Darka Milinovića, važan dio strategije u proizvodnji muževnog političkog kandidata je u paralelama s vrijednostima koje predstavljaju temelj tradicionalne obitelji: uz dokazni materijal Jandrokovićeve "muškosti u kupaćim gaćicama" kao ključnog argumenta političke rasprave, u medijskim se člancima izdvaja informacija kako je fotografija nastala prije 30 godina, čime postaje "dokazni materijal" za osnovu priče – izgled mlađahnog Gordana Jandrokovića kojim je osvojio suprugu i time dokazao svoju muškost. Naime, u člancima su planski prikazane fotografije obitelji Jandroković (supruge i djece), pa se predsjednik Sabora ne doima kao još

jedan poluobnaženi političar koji pokazuje svoje (političke) mišiće, već kao netko tko deklarira "pravu muškost" kao mjeru stvari.

Kao nijedna fotografija do tada, objava Gordana Jandrokovića ponukala je druge političare da objave osobne fotografije u kojima poziraju u kupaćim gaćama. Usporedo s time, Jandroković postaje viralni hit na društvenim mrežama. Mediji prenose postove o "nasilniku bez mišića", kojeg digitalni kreatori sadržaja uspoređuju s filmskim junakom Conanom Barbarinom, ili mu se suprotno tome izruguju. Na fotografiju reagiraju i članovi Facebook grupe studenata Sveučilišta u Zagrebu: «Takav look samo ako izbjegavaš brzu menzu plus jedan benč dnevno.», a u objavi news portal Dnevnik.hr navodi kako ovakva politička komunikacija balansira na rubu prikladno – neprikladno. U tekstu je prenesen i anketni upitnik u kojem su članovi Facebook grupe odgovorali na pitanje na koji je način Jandroković postigao prikazanu fizičku liniju, ali i koji je najbolji model kupaćih gaća za predstojeće ljeto: «Može netko tko je više u treningu dati program vježbi za ovakvo nešto? Pitam za frenda. P.S. Gdje nać' dobre kupaće za sezonu?». U istom članku na portalu Dnevnik.hr autor navodi i kako je interes za maskuliniziranim tijelom i modnim izborom kupaćih gaća proporcionalan interesu mladih ljudi za politiku. Kao što je to bilo u slučaju Ive Sandera i grafita, fotografija Gordana Jandrokovića, prenio je news portal 24sata.hr, postiže *outdoor* učinak pojavom informativnih plakata obljepljenim na raznim lokacijama u gradu Zagrebu. Na letku je otisnuta fotografija koju je Goran Jandroković nazvao dokaznim materijalom, uz poruku "skidanje do kraja, samo na momačkim zabavama", a pri dnu plakata je naveden telefonski broj HDZ-ove središnjice, čijoj političkoj opciji pripada Goran Jandroković. Portal Telegram u rubrici "Politika & kriminal" navodi kako su trend objave političara u kupaćim gaćama slijedili i drugi; gradonačelnik Svete Nedjelje Dario Zurovec i Marijana Puljak iz stranke Centar, koja na svom Facebook profilu objavljuje privatnu fotografiju na kojoj je se nalazi u društvu supruga, aktualnog gradonačelnika grada Splita i predsjednika stranke Centar Ivica Puljka. Autor Tomislav Klauški u tekstu objavljenom u dnevnom listu 24sata pod naslovom "Afera kupaće gaće: Hrvatska je postala taocem kompleksaških ispada članova državnog vrha" piše kako je Hrvatska na svom čelu «imala primitivce, i diktatore, i autokrate, i boljševike, i mlitavce, i šaljivce. I kriminalce. Ali nikada nismo imali toliko visokorangiranih političara koji u javnosti liječe neke svoje komplekse.». Klauški u istom tekstu nadodaje: «kroz poziranje u kupaćim gaćama, kroz njegovanje imidža Jamesa Bonda koji istodobno može biti rabijatan, koliko i profinjen, kroz napuhivanje vlastite važnosti, utjecaja i šarma. Nadmeću se tko je ljepši, tko je jači, tko je popularniji...», što je tematizirala Helena Gosćilo u knjizi "Putin as celebrity and cultural icon" u kojoj analizira kako

se ruski predsjednik Putin politički brandirao po uzoru na Jamesa Bonda. O neozbiljnosti uloge političara, ali i ironiji autora Tomislava Klauškog govori i završni odlomak u kojem autor piše: «Sva sreća da mu Milanović nije rekao kako "nema muda". Onda bismo tek imali što vidjeti...» aludirajući na komunikaciju između predsjednika RH i predsjednika Sabora. Političke reakcije stigle su iz drugih stranaka, a većinom su ih interpretirale žene. Među njima je saborska zastupnica Mosta Marija Selak Raspudić, čiju je izjavu prenio news portal Tportal.hr: «Ono kad predsjednik najvažnije institucije u zemlji kao argument u raspravi dijeli u javnosti vlastitu sliku u gaćama. Može li niže? Zamislite da to napravi neka od saborskih zastupnica.», čime Selak Raspudić otkriva kako mediji i javnosti imaju dvostruke kriterije kad je u pitanju objektivizacija muškaraca ili žena u politici.

U medijskim tekstovima o slobodnom prikazu tijela hrvatskih političara izdvajamo još i izvjestan broj onih koji su prikazali dostupne fotografije političara u kupaćim gaćicama od ranih devedesetih, ili su izradili anketne upitnike u kojima su čitatelji birali: "Tko je Mister vrućih hlačica među hrvatskim političarima?" (objavljeno na Index.hr) ili "Vrući kalendar za hladne dane: Tko vam od naših političara ima najbolju fotku u kupaćima?" (objavljeno na 24sata.hr). Ove medijske objave pokazuju kako se, prema uzoru na svjetske trendove, hrvatska politička scena sve više razvija kao format masovne zabave, te da je granica između politike i zabave porozna i doživljava se svojevrsnim nusproduktom *celebrity* politike. Dodatno, medijacijom je naglašano pomicanje fokusa sa društveno relevantnog sadržaja na fenomene političke personalizacije. Kada bi ta pojavnost bila u "kakvom-takvom" balansu, mogli bismo ignorirati ovaj trend u političkoj komunikaciji, no teško je ne primjetiti kako je prostor između javne i privatne politike u slučajevima kao što je "afera kupaća gaće" gotovo izbrisan, te da se različite muškosti, a time i tijelo, uzimaju kao jedno od ključnih strategija za ostvarivanje političke moći.

9.2. SLUČAJ: "AFERA MIŠIĆI"

U nacionalnoj kampanji kojom je trebalo potaknuti građane na cijepljenje i time smanjiti rastući skepticizam prema učinkovitosti cjepiva, desetero članova Vlade Republike Hrvatske pred televizijskim je kamerama 7. siječnja 2021. godine primilo zaštitu od virusa COVID-19. Među primateljima cjepiva bio je i potpredsjednik Vlade RH za gospodarstvo i ministar financija Zdravko Marić, koji je izazvao naročite reakcije i postao predmet rasprava, ali ne zbog PDV-a, a ni cjepiva. Marić se na cijepljenju pojavio u uskoj podmajici i «pokazao sportski građeno

tijelo i zavidnu definiciju te na društvenim mrežama dobio titulu mistera cijepljenja», objavio je istog dana Jutarnji list. Novinare je na konferenciji za medije zanimalo koliko je sklekova napravio jutro uoči cijepljenja: «Jutros nisam!», odgovorio je nasmijani ministar i pokušao skrenuti pozornost novinara sa svog fizičkog izgleda: «Neki će možda reći da sam stidljiv, no više volim razgovarati o PDV-u nego o mišićima.» O reakcijama supruge i prijatelja, Marić je dodao: «Nije ništa rekla, no prijatelji nas cijeli dan zezaju.»

Slučajno ili ne, svega nekoliko sati nakon cijepljenja ministar Zdravko Marić je postao vijest dana u Hrvatskoj, a i šire. Na popularnom portalu Reddit, fotografije Marićevih mišića prikupile su preko 1.500 komentara i 15.000 reakcija korisnika, a meksički portal SDPnoticias za Marića je napisao da je «ukrao uzdahe žena» prilikom cijepljenja. Neki od komentara, poput "Kapetan Croatia?" ili "Ovo je ideal muškog tijela", pokazuju koliko je danas ideal muževnosti u medijima oblikovan prema figuri mišićavog i snažnog muškarca, nalik filmskom junaku. Muškarci su u medijima najčešće prikazani kao nadređeni subjekti neke radnje, a kad imaju izraženu muskulaturu nisu predmet objektivizacije kao žene, već su spremni na izazove osvajanja (nekoga ili nečega). Na ove zaključke navode i članci na internetu, koji su plasirali vijest kako Marić oduzima dah "nježnijem spolu" i pridavali važnost komentarima čitateljica na društvenim mrežama objavom naslova poput: "Pustila bih ga da popuni moj deficit", ili "Wow!.. dobro da se baš cijeli skinuo iz odijela za cijepljenje", "Ok, selim se u Hrvatsku", "Mora da je on ministar Dobrih Mišića", "Uh, moram sada isprati svoje oči fotografijom Putina bez majice kao protumjerom". Nedvojbeno je "kult" mišićavosti muškaraca sve zastupljeniji u medijskom prostoru, ali se također može primijetiti kako muškarci osjećaju sve veći pritisak po pitanju formiranja poželjnog muškog tijela. To je vidljivo iz uključivanja muškaraca u raspravu o Marićevim mišićima: "Razina estrogena u ovim komentarima je previsoka", što samo pokazuje da muškarci sve teže postižu ideal muškog tijela, ali i da sve više osjećaju nelagodu zbog toga što je, kao u Marićevom slučaju, muško tijelo podčinjeno htijenjima i potrebama žena, suprotno "zakonima" u patrijarhalnim društvima, gdje dominiraju isključivo muška načela i muške potrebe. O Mariću je izvijestio i jedan od najpoznatijih američkih komičara Stephen Colbert u emisiji "The Late Show". Colbert je prikazao fotografije cijepljenja i francuskog ministra zdravstva Oliviera Vérana te grčkog premijera Kyriakosa Mitsotakisa, no čini se da ga je najviše impresionirao Zdravko Marić: «Liječnici pokušavaju naći iglu dovoljno oštru da penetrira u njegov triceps. Pokušavaju li naći lijek za deltoidne mišiće?», zapitao se Colbert, i dodao: «Ovo izgleda kao serija o muškarcu koji je presekli da bi bio ministar financija. Kladam

se da je taj liječnik bio spor s vatom i dezinfekcijom ruke.», s osobitom pažnjom komentirao je Colbert mišiće hrvatskog ministra.

Neosporivo je da je maskulinitet podložan stereotipovima i predrasudama, pa se postavlja pitanje: je li interes medija i javnosti spram mišića ministra Zdravka Marića oblik stereotipizacije kojom se potvrđuje fenomen samoispunjavajuće prognoze, odnosno projekcije ili predodžbe maskuliniteta što pomoću medijske reprezentacije proizvodi određene arhetipove? Suvremeni mediji plasiranjem stereotipova primateljima informacija na podsvjesnoj razini usađuju arhetipske osobitosti muškaraca (i žena), koje su već društveno konstruirane kategorijom roda. Kad se usvoje, rodni stereotipovi se ne mijenjaju pod pritiskom novih informacija, te se pretvaraju u obrasce razmišljanja. U svjetlu toga, do navedenog događaja cijepljenja, imidž Zdravka Marića je u javnosti bio poprilično "ispoliran" i većim dijelom zasnovan na njegovim karijernim i političkim postignućima. U intervjuu Večernjem listu on kaže:» Nisam savršen, ali brz sam i marljiv.« Zbog političkog kredibiliteta, Marić je bio omiljen i među novinarima, a njegovi su opsežni izvještaji o financijama davali sliku pristupačnosti, što ga je činilo ugodnim za suradnju. Sam se često šalio na vlastiti račun zbog takvog "preopširnog" komunikacijskog stila. Politički je uzlet ostvario ulaskom u Vladu RH 2016. godine kao nestranački ministar financija, nakon što je proveo četiri godine u Agrokoru na poziciji izvršnog direktora za strategiju i tržište kapitala. U istraživanjima javnog mnijenja bio je redovito među najpopularnijim ministrima u Vladi Andreja Plenkovića, a slovio je za reformatorskog političara zbog provođenja porezne reforme, smanjenja javnog duga i proračunskog deficita, te održavanja niske stope inflacije, što je bilo od presudne važnosti za ispunjenje mastriških kriterija za ulazak Hrvatske u eurozonu. Zbog tih je postignuća Marićev imidž odgovarao slici zaštitnički nastrojenih i mišićavih likova iz kojih zrače snaga, svježina, pouzdanost i sposobnost izbjegavanja prepreka koje im se nađu na putu. Preživio je i nekoliko "škakljivih" afera, koje nisu previše utjecale na njegov imidž i popularnost u javnosti: oporba je 2017. godine tražila izglasavanje nepovjerenja ministru Mariću nakon kraha koncerna Agrokor, budući da je u toj tvrtci izgradio poslovnu karijeru, a Povjerenstvo za sukob interesa je 2018. godine iznijelo kako je povrijedio načelo obnašanja javne dužnosti u tom istom slučaju. Uz to, prozivalo ga se za primanje besplatnih ulaznica za utakmicu na Svjetskom nogometnom prvenstvu 2018. godine, besplatno ljetovanje na jahti jednog hrvatskog poduzetnika, te u lipnju 2019. za smještaj u luksuznom hotelu u Malom Lošinj u po triput nižoj cijeni od uobičajene za taj period godine.

O privatnom životu Zdravka Marića se zna relativno malo, osim toga da je rođen u Slavonskom Brodu, a školovao se u Zagrebu. Djelovao je kao samozatajni, obiteljski čovjek koji cijeni privatnost. Iako je o poslu vrlo rado pričao, odgovori na pitanja o privatnom životu su mu uvijek bili šturi. Njegova supruga Nataša rijetko se pojavljivala u javnosti. Upoznali su se u srednjoj školi, kasnije vjenčali, te podižu dvoje djece. U rijetkim medijskim istupima o privatnom životu naglašavao je podršku žena tijekom života. Za tjednik Gloria je kazao: «sa sestrama sam jako blizak i imale su puno utjecaja na mene kao osobu», čime je otkrio koliko je bila važna uloga žena u njegovom odrastanju, no nastavlja da žene, bez obzira na njihovu stalnu potporu, «još uvijek ne razumije u potpunosti». Na taj način Marić latentno pokazuje da ženama oduzima društvenu kompetentnost limitiranjem njihove uloge na sferu obitelji. Na pitanja o ulozi žena u politici ili pravima žena odgovarao je u skladu sa smjernicama Vlade – diplomatski i načelno, iako je opetovano naglašavao kako je čitav život okružen ženama, te da kada su u pitanju teške teme, kao što su prava žena, treba pomno birati svaku riječ. U emisiji "Točka na tjedan" N1 televizije komentirao je diskriminirajuće i mizogine izjave političkih protivnika o pravu na pobačaj, te slučajeve silovanja žena: «S obzirom na osjetljivost teme rekao bih da je jedno od najgorih ili najgore kazneno djelo i zločin je nad onima koji su ranjivije skupine, bilo žene, djeca i slično. Bilo kakva opravdanja ne mogu naći... Treba biti izuzetno oprezan, vagati svaku riječ i kad u javni prostor prodre neoprezna izjava, naravno da podrazumijeva lavinu opravdanih reakcija žena. Ne bih ulazio u komentare, svatko snosi odgovornost za izgovorenu riječ.»

Patrijarhalnost suvremenih kultura ogleda se u muškoj vladavini u domenama društvenog sustava u kojima je prisutno najviše moći, prestiža i drugih društveno značajnih resursa, što omogućuje dominaciju muškaraca nad ženama. Jedna od tih domena je sport, koji se doživljava kao prostor cikličke proizvodnje maskuliniteta. Zdravko Marić je sportski tip, trenirao je košarku i bio na pragu profesionalne karijere, no zbog povrede je prestao aktivno igrati. Omiljeni klub mu je Hajduk, no prati sve sportove, kao i školske utakmice u kojima nastupaju njegova djeca, te redovito prakticira sportske aktivnosti: «Trčanje me razbistri, uklanja stres, ali mi je važno i zbog kondicije jer moji sportovi su zapravo sportovi s loptom. Već više od 10 godina u jednom klubu rekreativno igram tenis. Imam odličnu ekipu i u tom se društvu dobro osjećam. Kada dođem na tenis, zaboravim sve, vidim samo protivnika i lopticu.» rekao je Zdravko Marić u intervjuu Večernjem listu. Budući da sport bitno utječe na izgradnju maskuliniteta, sudjelovanje u sportu, pa čak i interes za praćenjem sportskih natjecanja, izjednačeno je s ugađanjem muškarcima: «Ovisnik sam i lud sam za sportom bio i prije nego što

sam bio ministar, i sada kada sam ministar, a i kada sutra to više ne budem. Postoje regule koje se moraju poštovati i mislim da nisam izašao izvan njih, na stadionu nitko ne može ostati ravnodušan. Nisam ja ništa bolji ni kad doma u krugu obitelji gledam utakmice. Moji su se već naviknuli.» opisuje Marić odnos prema sportu, zbog kojeg je, među ostalim, i sam bio tema – za vrijeme Svjetskog nogometnog prvenstva u Moskvi 2018. godine mediji su izvještavali o njegovom ponašanju na utakmici između hrvatske i engleske nogometne reprezentacije: "Eksplozija emocija: Ministar financija u deliriju na tribinama" jedan je od takvih naslova, objavljen na portalu Dnevnik.hr. Usmjerenje prema sportu često se potencira tijekom djetinjstva, a način na koji dječaci, a kasnije muškarci, igraju i prate sport je vrlo različit, ponekad agresivan, ali gotovo uvijek usmjeren na pobjedu. To potvrđuju i ostali naslovi o Marićevom manifestiranju muškosti kroz sport: "Ministar Zdravko Marić objasnio svima kako se navija za domovinu", naslov je objavljen na portalu Direktno.hr, čime se implicira da se natjecanje, akcija, zbližavanje, s naglaskom na snazi, brzini i veličini, isprepliću u sportu, tvoreći opipljiv način određivanja tradicionalnih aspekata muškosti. S obzirom na to da se maskulinitet odnosi na društveno konstruirani identitet muškarca, odnosno predstavlja društvena očekivanja toga kako se ponaša muškarac, znači li to da je euforično ponašanje ministra Marić koji se popeo prijatelju na leđa na tribinama stadiona iskaz očekivanog navijačkog "setupa" ili Marić manifestira tradicionalne muškosti? Kako je tad prenio portal Danas.hr, na Twitteru se između Telegramovog dopisnika iz Sjedinjenih Američkih Država Đive Đurovića, novinara s N1 televizije Hrvoja Krešića i Darija Čepe s Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu povela prilično žustra rasprava oko sportskog navijanja ministra Marića u Moskvi. Hrvoje Krešić objavio je fotografiju ministra Marića na stadionu na Twitteru (današnji X), nakon čega je uslijedila rasprava. «Ministar financija Zdravko Marić u trenutku posljednjeg sudačkog zvižduka sinoć», napisao je Krešić, na što je Đurović iskontentirao: «Pa što?, Zašto se ne bi raspojasao na takvoj utakmici? Da je Kolinda proslavila gol tako da je pokazala sise, još bih shvatio prigovor. Ovako, ne», napisao je novinar Telegrama. «Ma daj molim te. Kakvo raspojasavanje? Šta je on? Regular Joe? Sjedenje na ramenima...Pls.», dodao je Čepo u komentaru ispod fotografije. I ovi komentari pokazuju kako se muževnost muškarca (pa tako i među muškarcima) dovodi u pitanje, ukoliko on na nekoj razini ne prigrlji sport.

Sportskim aktivnostima Zdravko Marić održava kondiciju, i kako sam kaže "radi i vježbe snage". Kao i većina odgovornih i zahtjevnih zanimanja, politika ne ostavlja dovoljno vremena za pravilnu prehranu, dovoljno kvalitetnog sna i slično, i «baš zbog toga držim do sporta», objašnjava Marić važnost sporta u njegovom životu. Sport neposredno, na temelju stereotipova,

utječe i na zdrav i privlačan izgled, koji pridonosi jačanju osjećaja moći, uspješnosti ili boljem statusu, naročito kod muškaraca. Budući da je (sportsko) tijelo bilo u fokusu javnosti tijekom i nakon Marićevog cijepljenja početkom 2021. godine, možemo reći da su mediji pridonijeli izgradnji stereotipa o sramežljivom ministru – superjunaku, skrivenih moći i ugodne vanjštine (nešto poput Clarka Kenta i njegovog alter ega Supermana), te da su upotrebom simboličnog jezika izgradili njegov javni identitet. Medijski naslovi poput "Zavidna figura" (Dnevnik.hr); "Isklesani ministar" (Jutarnji.hr); "Sačuvat ću ovu fotografiju" (Showbuzz.hr); "Mister cijepljenja" (Jutarnji.hr) samo su neki od medijskih tekstova, koji pokazuju da medijska konstrukcija muškosti Zdravka Marića nije slučajna, a ni stvorena iz "druge ruke". U svakom slučaju, ostvaren je zamjetan učinak pri reprezentaciji muškosti ministra Zdravka Marića.

9.3. SLUČAJ: "AFERA MISTER MINISTAR"

Na naslovnici tiskanog izdanja dnevnih novina 24sata, dana 15. prosinca 2023. objavljena je fotografija HDZ-ovog saborskog zastupnika Damira Habijana s naslovom "Mister gospodarstva... pardon ministar". Fotografija koju je Damir Habijan objavio 2017. na svom Instagram profilu, već je izvjesno vrijeme kružila u medijskom prostoru, a prikazuje ga kako pozira u kupaćim gaćama na bazenu za vrijeme ljetovanja u Stonu. Zbog te je fotografije Ladislav Ilčić iz stranke Hrast prozvao Habijana da se ne ponaša demokršćanski, iako je, kao i on, stranački određen vrijednostima kršćanske provenijencije, ali je uz to primijetio da se po uzoru na bivšeg HDZ-ovog ministra zdravstva Darka Milinovića Habijan voli fotografirati u teretani: «S ovim tijelom i Ilčića bi mogao nagovoriti da umjesto da živi demokršćanstvo, malo živi s njim», komentirao je Zoran Šprajc u emisiji RTL Direkt Iličičeve izjave. Portal 24sata.hr prenio je te godine fotografiju Habijana u kupaćim gaćama u članku "HDZ-ovac pored bazena: Predsjednik Gradskog vijeća Varaždina pohvalio se tijelom", navodeći da je Habijan na prethodnim lokalnim izborima bio kandidat HDZ-a za gradonačelnika Varaždina: «Nije prošao u drugi krug, ali je zato postao predsjednikom Gradskog vijeća.». Članak je popraćen brojnim komentarima, od kojih "a ima li snage u tim mišićima?" ili "ne ide na posao, bira što će jesti, ima slobodnog vremena, dangubi po teretani...", "nebitan političar" i "nismo ni mi savršena stranka i među nama ima ovakvih slobodnih zidara", ilustriraju kakav je dojam ostavio Damir Habijan, naročito kada se njegovo poluobnaženo tijelo u medijima postavilo u kontekst gubitka na izborima. Suprotno tome, prikazi Damira Habijana, većinom u lokalnim varaždinskim medijima, u teretani za vrijeme vježbanja ili kao sudionika nekog sportskog natjecanja, u kojem

je tijelo postavljeno u funkciji ostvarenja vrhunskih rezultata, odnosno političke moći, pružaju dojam iznimne borbene spremnosti i posljedično hrabrosti i uspješnosti: "Varaždinski Golijat! Habijan svoju znojnu anatomsku perfekciju pokazao na natjecanju – pogledajte kako diže utege!", "Saborski zastupnik Habijan odvažio se na Spartan utrku: Bilo je vrijedno svakog metra.", ili "Ima li snažnijeg i izdržljivijeg političara? Habijan na još jednom crossfit natjecanju.". Snagu političkih mišića Damira Habijana propitivali su Snježana Krnetić i Ivan Pandžić, autori teksta koji se nadovezuje na naslovnici dnevnog lista 24sata iz 2023. godine, koji donose vijest o ulasku Damira Habijana u Vladu RH na poziciji novog ministra gospodarstva i održivog razvoja. Tom su se prilikom novinari bavili njegovim biografskim detaljima, ali i statusom koji Habijan ima u Vladi Andreja Plenkovića, budući da ga nazivaju gromobranom Vlade, a on pritom iskazuje lojalnost stranci. No, više od toga, važnost ove objave je u izboru naslovne fotografije i simbolike izbora riječi 'mister – ministar', čime se formirao dojam o novom ministru. Habijanu su u članku novinari sugerirali da će, osim tijela, sada «morati pumpati i naš BDP». Zbog svog je atletskog i muževnog izgleda Habijan nerijetko zastupljen u medijskim objavama koje su u fokusu imale pojavnost njegova tijela. Neki su mediji kreirali poprilično seksističke opise u naslovima, naročito nakon izbora Damira Habijana za ministra gospodarstva: "Ovo su najizazovnije fotografije fatalnog hrvatskog političara." (Story), "Sve gori: Najzgodniji HDZ-ovac se skinuo i pokazao od čega je sastavljen: Kakav macan." (Dnevno.hr), "Hercules: Novi Plenkovićev ministar zapalio i medije u regiji: Jao, baš mi je seksi, pogledajte samo to telo vreteno..." (Slobodna Dalmacija). Habijan se pojavljivao i na listama najzgodnijih svjetskih političara, među kojima su bili bivši predsjednik Meksika Enrique Peña Nieto, brazilski guverner Eduardo Leite ili španjolski premijer Pedro Sánchez.

No, tko je zapravo ministar kojeg je dnevni list 24sata "igrom slučaja" nazvao misterom gospodarstva? Damir Habijan je 41-godišnji diplomirani pravnik rođen u Varaždinu, gdje je završio Prvu gimnaziju i glazbenu školu. Često je isticao interes spram medija, kulture i kazališta. Obožavatelj je crossfita. Zaposlio se 2007. godine u Odvjetničkom društvu Uskoković & partneri, a u svibnju 2014. godine je postao jedan od suvlasnika tog društva. Specijalizirao se za područje trgovačkog prava. Kao predsjednik gradske organizacije HDZ-a bio je kandidat za gradonačelnika Varaždina. Za saborskog zastupnika izabran je 2020. u trećoj izbornoj jedinici. U imovinskoj kartici navodi da nije oženjen, nema djece, ima kredit, automobil iz 2019. na leasing i stan u Varaždinu od 46 m² u vlasništvu.

Ovi podaci objavljeni u biografiji Damira Habijana pridonose slici tijela političara koji ima svoju vanjsku, ali i unutarnju pojavnost. No, konstrukti društvenog imidža tijela izgrađeni su većinom na onome što se smatra lijepim unutar određenog kulturnog konteksta, i što se percipira kao vrijedno, te zauzvrat ima viši društveni status, jer pruža primjer drugima. Politika slike tijela često je "crno-bijela" i ne ostavlja puno prostora za manevar, stoga je kontinuirano ili sporadično korištenje vanjske pojavnosti tijela u izgradnji imidža političara uvijek u domeni rizika. Rijetki su ili gotovo neprimjetni primjeri hrvatskih političara čija je slika tijela više zastupljena u medijskom sadržaju kroz vanjsku pojavnost, naročito ako nisu obnašali ili ne obnašaju dužnost na višoj razini. Damir Habijan je u tome bio izuzetak. Privlačio je pratitelje i medije objavama fotografija na svom Instagram profilu i prije nego što je postao saborski zastupnik i ministar, a na tim se fotografijama često pojavljivao golog torza, u kupaćim gaćama, za vrijeme treninga ili odmora. Habijan je za Novu TV komentirao svoju obnaženost na fotografijama: «Ako sam na plaži - neću biti u trapericama i košulji.», a u intervjuu tjedniku Story je objasnio zašto se ne ustručava objaviti privatne fotografije: «Ne zazirem od toga da objavim privatne fotografije, jer to što sam saborski zastupnik ne znači da i dalje u slobodno vrijeme ne živim kao i prije, odnosno da nemam hobije ili interese kao i svatko drugi. Svi smo mi ljudi od 'krvi i mesa' i ne vidim razlog da sakrivam i taj dio života od javnosti.»

Manifestacije seksualnosti također nadopunjavaju vanjsku pojavnost tijela, no to je poluumjetan konstrukt kojeg se svi ljudi ne mogu pridržavati, a još manje postići, iako to pokušavaju. Što se događa kad se konstruktima slike tijela pridoda seksualnost; kako se političar prilagođava definiranoj i konstruiranoj političkoj areni? Naslov članka u dnevnim novinama 24sata "Ministar Habijan 'pegla' svoj imidž: Obrisao golišave slike" otvara prostor daljnjem razmatranju maskuliniteta Damira Habijana: je li brisanje golišavih fotografija u svezi s "pravilima ponašanja" u obnašanju visoke javne dužnosti (neprimjereno, tj. nije u skladu s pravilima) ili ostaje u sferi uključivanja seksualnosti tijela u konstruirani muževan imidž (pri čemu odstupanje od heteronormativnosti može nagristi sliku tijela)? Za bivšu premijerku Jadranku Kosor to spada u domenu prihvaćanja pravila ponašanja, jer čini se, smatra Kosor, da se Damir Habijan dolaskom na novu funkciju odlučio uklopiti u imidž konzervativne stranke kakva je HDZ. Zbog toga je obrisao sve svoje golišave fotografije: «Čujem kako je friški ministar rekao da je 'nekoliko zastupnica' danas spominjalo njegove golišave fotografije koje je uklonio kad je shvatio da bu ministar. Ali da će im, ako žele, poslati te slike (u gaćama). Oh, kako divno seksistički!», napisala je na društvenoj mreži X Jadranka Kosor. No, što ako je ipak posrijedi pitanje uključivanja seksualnosti u sliku tijela?

Na konferenciji za medije održanoj 12. siječnja 2024. godine novinari su između ostalih aktualnih tema pitali predsjednika RH Zorana Milanovića kako komentira bivšeg HDZ-ovca Darka Milinovića, koji je objavom fotografije svojih nabildanih mišića provocirao ministra Habijana. Milanović je u odgovoru konstatirao da je ministar Habijan "100 posto gej": «To su pitanja osobne intime, nekih osobnih opredjeljenja ili zadatasti, je li netko gej ili nije. Htio ga je kaštigati zato jer je gej. U tim stvarima ne sudjelujem», kazao je predsjednik o namjerama Darka Milinovića. Međutim, tome nije bio kraj. «A je, jel?» upitao je netko od novinara. «Sto posto. Pa Habijan je gej, ne», rekao je Milanović. «Nije čovjek u ormaru, živi normalan život», na konstataciju novinara da ga je "izvadio iz ormara"». Milanović se, prenosi portal Index.hr, u prozivci vratio na Darka Milinovića i kazao da on «zna što misli Ličanin», koji je, kako kaže predsjednik pogriješio jer se ljudima ne rugaš zbog toga što su gej, čak i ako to sami ističu. Milanović ipak zaključuje: «To ti ne može biti identitet, to je samo dio tvog identiteta.». Predsjednik se također dotaknuo toga da biti gej u politici nije neuobičajena pojava, te da je i aktualni francuski premijer Gabriel Attal također homoseksualac. Istog je dana, kao komentar na Milanovićevo "outanje" ministra Habijana, Telegramova kolumnistica Sanja Modrić objavila tekst naslovljen "S Milanovićevim nasilnim iznošenjem Habijanove privatnosti nema veze ni HDZ, ni rivalstvo s Plenkovićem. To je naprosto sirova prljavština", pri čemu je navela da je seksualna orijetacija privatna stvar i da svatko odlučuje hoće li o tome što se odvija unutar njihova četiri zida govoriti javno ili ne. S druge strane, novinar i gej aktivist Viktor Zahtila u tekstu naslovljenom «Budi muško i reci – jesam, peder sam!», objavljenom na stranicama Portalnovosti.com, drugačije tumači stavove Sanje Modrić o seksualnosti unutar četiri zida: «Budimo realni: najveći dio medijske scene, pogotovo one 'lijevo-liberalne', razmišlja u istim malograđanskim okvirima kao Plenković. Nemaju mu što prigovoriti jer se s njim slažu oko suštine: javni imidž je važniji od seksualnosti.» U daljnjem tekstu Zahtila obrazlaže zašto smatra da seksualnost nije privatno, već prvorazredno političko pitanje: «Kad lansiraju tekstove o tome kako je Habijan viđen na zagrebačkoj špici s misterioznom brinetom, oni aktivno sudjeluju u hadezeovskom PR projektu čiji je direktni cilj brisanje njegove homoseksualnosti, a indirektni brisanje gej ljudi iz javnog života. Autori tih tekstova i njihovi urednici suučesnici su u kreiranju javne laži zbog koje homoseksualnost ostaje u domeni skandala.» Na to se može nadovezati i komentar Franka Dote iz Udruge Zagreb Pride, koji je na društvenoj mreži X objavio: «Seksualni identitet nije privatna ili intimna stvar osobe, već dio njegovog ili njezinog kulturnog, političkog i historijskog identiteta i društvene osobnosti. Seksualni život (ili kako se već kaže 'tko s kim – i kako – spava') jest dio privatnosti i intimnosti svakog čovjeka.» Reakcije

na "gej skandal" stigle su od strane premijera Andreja Plenkovića, predstavnika drugih političkih stranaka, te raznih medija, no ne i od Damira Habijana i LGBTIQ+ udruga. U Jutarnjem listu objavljen je tekst "Velika podjela u hrvatskoj gay zajednici: Aktivisti su se nakon Milanovićevog 'outanja' Habijana ozbiljno razišli" u kojem novinarka Kristina Turčin napominje kako nijedna udruga nije reagirala na nasilno otkrivanju homoseksualne orijentacije Milanovićevog političkog protivnika. Udruga Zagreb Pride uputila je dan poslije službeno priopćenje u kojem su konstatirali da se nisu oglašavali iz dva razloga: «nerijetko patronizirajućeg odnosa dijela medija i odbijanja da se uvaži naš stav, stručnost i iskustvo iz osnovnih pojmova LGBTIQ+ tematike, pokreta i povijesti. Drugi je mnogo važniji. Smatrali smo da se oko svega treba oglasiti i sam ministar gospodarstva Damir Habijan, što je on i učinio u intervjuu u Večernjem listu.» U tom ekskluzivnom intervjuu Večernjem listu Habijan je bio vrlo kratak u poruci predsjedniku Milanoviću, te je rekao kako «nema namjeru spuštati se na nivo predsjednika koji tjera medije i javnost od svoje obitelji, a onda licemjerno baca u eter komentare o tuđim obiteljima i osobnim pitanjima.»

Kada bi poluobnažene fotografije, uključujući i fotografiju Damira Habijana s naslovnice 24sata iz prosinca 2023. godine, bile dokaz muškog tijela koje ciljano demonstrira snagu i moć karakteristično za norme, vjerovanja i ponašanja povezana sa prenaplašenom kompetitivnosti, individualističkom samodopadnosti, seksizmom, muškoj superiornosti i heteronormativnosti, Habijanov slučaj mogao bi se kontekstualizirati prema konceptu hegemonijske muškosti. Međutim, sa rastućom ulogom novih medija i tehnološkom snagom i masovnošću uporabe medija općenito, u demokratskim se sustavima jamče sloboda i pravo medija na objavljivanje informacija, baš kao i pojedinca u uživanju zagarantiranih i stečenih ljudskih prava. Kako je onda moguće da se to ponekad iskorištava na pogrešan način? Dijelom to ilustrira Viktor Zahtila u tekstu "Ljudi su u ormaru zbog straha, stida ili prijetnje nasiljem» na stranicama Portalnovosti.com, dok obrazlaže zbog čega ne podupire šutnju Damira Habijana o njegovoj seksualnosti: «ako si javna ličnost koja laže da je gej, a pritom uživaš privilegije heteroseksualnosti, poput pozicije ministra u hadezeovoj vladi, postoje konzekvence.», ali nastavlja da je ovo daleko složenija tema od privatnosti Damira Habijana: «Ako prihvaćamo da je LGBT zajednica dio javnosti koje se ovo najviše tiče, onda je pitanje odnosa medija i politike prema javnoj homoseksualnosti od većeg javnog interesa nego Milanovićevi motivi i Habijanov stid.». U istom se tekstu Zahtila ponovno obraća kolumnistici Telegrama Sanji Modrić, te predočuje dijelove njezinog teksta o Habijanovim golišavim Instagram fotografijama, koje je političar obrisao prije njegovog "outanja": «Na jednoj od tih slika raskoračio se u slip kupaćim

gaćama kao gladijator i diže utege. [...] Živa je istina – kako je Habijan to mudro izjavio – da su i političari 'ljudi od krvi i mesa' [...] ali to svakako ne podrazumijeva da se će se predsjednica republike za novine slikati u spavaćici u svom krevetu [...] niti da će ambiciozni šef lokalnog ogranka vladajuće stranke pozirati pred objektivom kao kakav žigolo u tijesnim gaćama.» Sanja Modrić to zove "pozicijski bonton", a Zahtila je proziva da je nesvjesna koliko je njezin tekst vulgaran – pogotovo za osobu na njejoj poziciji – u pokušaju ponižavanja Habijana kojeg uspoređuje sa žigolom, tj. muškim seksualnim radnikom. «Posramljivanje ljudskog tijela i infantilni odnos prema seksu u javnom diskursu bitna su tema.» – zaključuje Zahtila. U tom kontekstu, različiti oblici stereotipizacije, seksizma i diskriminacije mogu se uočiti u tekstovima o pojavnosti tijela ministra Damira Habijana. Mediji nisu nužno stvorili negativnu pojavnost tog slučaja, no zasigurno ne pomažu njihovom uklanjanju. Štoviše, pridonose održavanju tradicionalnih rodnih uloga i patrijarhalizma.

9.4. RASPRAVA

Primjeri koje sam iznio u ovom radu su ilustrativni i nikako nisu iscrpni. Oni služe samo da pokažu da politička uporaba maskuliniteta, muškog tijela ili rodnih i društvenih normi u hrvatskoj politici nije neuobičajena. Čak i površno skeniranje dostupnih izvora vijesti sugerira kako su diskurs i taktike, zapravo, prisutni u dokazima pojave maskuliniteta na mnogim mjestima, tijekom dužeg vremena. Taktike korištenja maskuliniteta u politici sve su vidljivije – i naročito napreduju – pod patrijarhatom i mizoginijom, što je poprimilo univerzalno obilježje. Po tom pitanju Hrvatska nije izuzetak. Slučajevi u kojima politički akteri koriste maskulinitet, ženstvenost, seksualizaciju ili homofobiju kao alate političke legitimacije vidljivi su u širokom kontekstu: maskulinizacija političkog lidera odvija se ponajviše u pozadini političkog diskursa općenito, a očituje se u korištenju fotografija seksualiziranih tijela i simbola maskuliniteta, uključujući značenja braka, potencije, snage i sl. Budući da se maskulinitet primjenjuje kako bi se označio odnos između moći i podređenosti, takva aktivna uporaba te vrste jezika čini seksualnu sferu relevantnom za politiku u očima birača.

Velik dio postojećih znanstvenih analiza muškosti u politici tiče se odnosa muškosti prema ratu – muškosti kao ključnog elementa u diskursima političkih vođa koji opravdavaju rat čime se iskazuje njihova snaga i nadmoć ili u pokušajima oponašanja herojstva i ratničke ikonografije u mirnodopskim uvjetima; sportu – koji ciklički dovodi do "remaskulinizacije" ili inficira dječake

i mlade muškarce; i ne manje važno, odnosa prema ostalim muškarcima i ženama – patrijarhalna struktura stvara kulturni kontekst unutra kojeg je prilično visoka ljestivica seksizma i mizoginije, ali i plodno tlo za homofobiju i iskazivanje stavova muškaraca prema sve učestalijoj prisutnosti žena i "mlakonja" u muškim domenama.

Postoji, međutim, relativno manje akademskih rasprava o načinima na koje se muškosti i rodne norme koriste šire kao sredstvo političke legitimacije u političkim izbornim kampanjama. I vrlo malo akademskih radova o taktikama političke komunikacije u kontekstu uloge muškog tijela i maskuliniteta općenito. Ovaj rad pomaže popuniti tu prazninu. Također pomaže u postavljanju temelja za daljnje istraživanje načina na koji politički akteri koriste tijelo i rodne norme u izgradnji i promociji maskuliniteta te legitimiziranju svog autoriteta, ali i rizika koje takva strategija nosi za rodnu ravnopravnost i demokraciju.

10. ZAKLJUČAK

Percepcija muškosti i ženstvenosti odnosi se na politiku jednako kao i na bilo koju drugu domenu međuljudske interakcije. U političkom životu, rodne i društvene uloge se postavljaju i koriste u nadmetanjima oko moći, u oblicima koje bismo mogli nazvati "politiziranom muškošću" i "politiziranom ženstvenošću". S obzirom na dominaciju patrijarhalne kulture koja hvali i u određenim slučajevima potiče muškosti, a nagrađuje tradicionalne i kažnjava subverzivne ženstvenosti, političkim akterima društvena (pred)određenost koristi za osnaživanje startnih pozicija. Ova strategija izgradnje autoriteta osmišljena je prvenstveno za legitimaciju moći i potkopavanje protivnika. Politički akteri svih vrsta (uključujući političke organizacije, političare ili društvene i interesne skupine) pokušavaju stoga oblikovati najbolje taktike kako bi iskoristili kulturna shvaćanja i okvire koji će rezonirati kod njihovog biračkog tijela. To u slučaju rodnog okvira koji se oslanja na hegemonističkim idejama, kao što su one koje pretpostavljaju kako bi muškarci trebali izgledati, ponašati se i komunicirati, pridonosi jačanju političke pozicije "prave muškosti".

Daljnje razmatranje konstrukta muškosti, prvenstveno kao izvedbe, omogućuje nam uvidjeti da muškarci "glume" svoje identitete, zbog čega sve više političara danas mora stalno dokazivati, demonstrirati i jačati svoj percipirani rodni identitet – ulogu. U Hrvatskoj, kao i drugdje, konstrukti muškosti osnažaju se u političkoj areni, naročito u izbornim kampanjama kad se

politički akteri i njihovi protivnici bore za podršku javnosti. Raznolikost rodno uvjetovanih "trikova", a time i različitih muškosti, može se tumačiti kao stalni napor i želja da se na ovaj način potvrdi politička muškost. Uz to, političari muškosti u većoj mjeri dodjeljuju jedni drugima ili ih preuzimaju i oponašaju prema arhetipskim kodovima; i ne mogu se promatrati odvojeno od njihovih izvedbi, odnosno načina na koje svoje muškosti prakticiraju. Time u konačnici stječu odobravanje i priznavanje drugih ljudi. Istovremeno, pretpostavka je da muškarci uživaju u natjecanju i komparaciji budući da time redovito ostvaruju određeni stupanj uspjeha, jačaju svoj muški identitet i osjećaj uvjetovane vlastite vrijednosti.

No, moderna društva i mediji ne pružaju muškarcima više priliku da se testiraju na načine za koje bi se povijesno moglo reći da su bili dio muškog iskustva. Budući da razotkrivaju i kritiziraju hijerarhiju u kojoj se muškosti slave nauštrb jednakosti ili ravnopravnosti, mediji pomažu u prepoznavanju (a možda i osudi) diskursa i praksi ukorijenjenih u tradicionalnim normama i seksizmu. Vrednovanje individualnih izbora i razlika upisano je u temeljima ljudskih prava i slobode medija, pa time svaka zastupljenost političkih strategija opterećenih patrijarhalnom i heteronormativnom paradigmom u medijima samo jača rodne stereotipe koji ograničavaju slobodu, nejednakost te koncepciju političkog pluralizma.

(Hetero)seksualizacija politike samo je jedna od manifestacija kako se muškosti koriste u političkoj komunikaciji, no proučavanje pojavnosti i uloge seksualiziranog i poluobnaženog muškog tijela u suvremenim političkim komunikacijama predmet je istraživanja u ovom radu, i valjalo bi ga, osim u medijskom, razmatrati i u širem kontekstu – ekonomskom, političkom, kulturnom, povijesnom i međunarodnom, s ciljem analize korelacija pojavnosti različitih muškosti u distribuciji moći. Studije slučaja odabrane u ovom radu potpomažu u otkrivanju tih mehanizama – odnosno, ukazuju na instrumentaliziranje seksualiziranog muškog tijela u političkim komunikacijama i uporabi rodni normi kao oruđu političke legitimacije. Medijska pojavnost seksualiziranog muškog tijela samo dodatno naznačava stereotipna i diskriminatorska značenja i konstrukt hegemonijske muškosti. Metaforički, pak pokazuje da postoji samo jedan način kako se "stvari rade" (heteroseksualno) i jedan način kako se muškarac ponaša (u skladu s odgovarajućim rodni normama), što vjerojatno može imati štetan učinak na način na koji ljudi gledaju na politiku pluralizma i demokraciju. Naglašavanjem rodni normi i reificiranje rodne hijerarhije pojačava se ideja hegemonijske muškosti, jača diskriminaciju u cijelom društvu i, u svojevrsnom začaranom krugu, otvara se prostor zastupljenosti "ispravne" muškosti u medijima. No, treba naglasiti da pojavnost seksualiziranog i poluobnaženog tijela hrvatskih političara u

medijima, kao i velik dio onoga o čemu se u ovom radu raspravlja, nije isključivo ili jedinstveno "naše", pa stoga ovaj rad dodatno implicira kako se maskulinitet u modernoj kulturi, koja se sve više opire društvenoj stratifikaciji, pokušava sagledavati u skladu s globalnim društvenim trendovima.

11. SAŽETAK I KLJUČNE RIJEČI

Rad daje uvid u koncept uloge maskuliniteta u suvremenoj političkoj komunikaciji s osvrtom na pojavnost seksualiziranog i poluobnaženog muškog tijela u političkim komunikacijama i medijima u Hrvatskoj. U teorijskom okviru rada se određuju pojmovi modela muškosti i rodni uloga u distribuciji političke moći i utjecaja putem medijske pojavnosti, te specifičnostima različitih muškosti, koje su povezane s političkom pozicijom i identifikacijom muškog subjekta. U empirijskom dijelu rada korištena je kvalitativna metoda studije slučaja na uzorku od tri izolirana, ciljano odabrana slučaja, pri čemu se prva studija slučaja odnosi na pojavnost hrvatskih političara u kupaćim gaćama u razdoblju od početka 90-ih godina do danas, a druga dva slučaja na prikaz konstrukcije muškosti ministra Zdravka Marića (2021.) i ministra Damira Habijana (2023. – 2024.) za vrijeme pojačanog medijskog interesa odabranih događaja. Izvori su bile objave na odabranim internetskim informativnim portalima (vecernji.hr, jutarnji.hr, 24sata.hr, index.hr, dnevnik.hr tportal.hr i drugi) te službenim internetskim stranicama hrvatske vlade (vlada.gov.hr) i hrvatskog sabora (sabor.hr) i društvenim mrežama političara obrađenim ovim istraživanjem. Budući da studija slučaja podrazumijeva holistički pristup specifičnog društvenog fenomena u radu se istražuju različiti načini pojavnosti muškog tijela u medijima koji odgovaraju zahtjevima suvremene političke komunikacije, ali i višestruka značenja uloge muškog tijela u oblikovanju političkih stavova i djelovanja političkih aktera u manifestaciji njihovih rodni uloga. Prikazane studije slučaja ukazuju na to kako postoje osnove za daljnje istraživanje načina na koji hrvatski političari koriste tijelo u promociji hegemonijske muškosti u odnosu na rodne uloge, a fenomen političke personalizacije i strategije za ostvarivanjem političke moći doprinosi toj ideji.

KLJUČNE RIJEČI: maskulinitet, hegemonijska muškost, rodne uloge, politička komunikacija, studija slučaja, hrvatski političari

12. SUMMARY AND KEYWORDS

The paper aimed to provide insight into the concept of the role of masculinity in contemporary political communication with reference to the appearance of the sexualized and half-naked male body in political communications and media in Croatia. The theoretical framework of the paper defined the model of masculinity and gender roles in the distribution of political power and influence through media appearance, as well as specificities of different masculinities that are related to the political position and identification of the male subject. In the empirical part of the work, a qualitative case study method was used on a sample of three isolated, selected cases: the first case study refers to the media appearance of Croatian politicians in swimwear in the period from the beginning of the 90's until today, while the other two cases portray the construct of the masculinity of Minister Zdravko Marić (2021) and Minister Damir Habijan (2023-2024) during the increased media interest in selected events. The content was carried out with publications on selected online portals (vecernji.hr, jutarnji.hr, 24sata.hr, index.hr, dnevnik.hr, tportal.hr etc.), the official websites of the Government of Croatia (vlada.gov.hr) and Croatian Parliament (sabor.hr) and the social networks of politicians. As the case study method implies a holistic approach to the research of a specific social phenomenon, the paper explore different ways of appearance of the male body in the media that correspond to the requirements of contemporary political communication, but also the multiple meaning of the role of the male body in shaping the positions and actions of politicians in the manifestation of their gender roles. These case studies indicate that there are grounds for further research into the way in which Croatian politicians recognized and used their body in the promotion of hegemonic masculinity in relation to gender roles, while the phenomenon of political personalization and strategies for achieving political power contribute to this idea.

KEY WORDS: masculinity, hegemonic masculinity, gender roles, political communication, case study, Croatian politicians

LITERATURA

1. Bannon, Ian; Correia, Maria C. (2006) *The Other Half of Gender: Men's Issues in Development*. Washington: World Bank.
2. Beynon, John (2002) *Masculinities and Culture*. Buckingham: Open University Press.
3. Bhabha, Homi K. (1994) *The Location of Culture*. London: Routledge.
4. Bird, Sharon R. (1996) Welcome to the Men's Club: Homosociality and the Maintenance of Hegemonic Masculinity. *Gender and Society* 10(2): 120 – 132
5. Boon, Kevin Alexander (2003) Men and Nostalgia for Violence: Culture and Culpability in Chuck Palahniuk's Fight Club. *Journal of Men's Studies* 11(3): 267 – 268
6. Brajdić Vuković, Marija; Miočić, Ivana; Čekolj, Nadja; Ledić, Jasminka (2021) *Kvalitativna studija slučaja: od ideje do realizacije*. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
7. Breglec, Zrinka (2015): Rod, spol i žena u hrvatskom jeziku. *Jat: časopis studenata kroatistike* 1(2): 3
8. Brittan, Arthur (1989) *Masculinity and Power*. Oxford: Basil Blackwell.
9. Butler, Judith (2000) *Nevolje s rodom: Feminizam i subverzija identiteta*. Zagreb: Ženska infoteka.
10. Butler, Judith (2006) *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.
11. Castells, Manuel (2010) *The power of Identity*. Chichester: Wiley-Blackwell.
12. Chapman, Rowena (1988) The Great Pretender: Variations on the New Man Theme. U: Rowena Chapman; Jonathan Rutuherford (ur.), *Male Order: Unwrapping Masculinity*. (str. 227). London: Lawrence & Wishart.
13. Cohn, Carol (1993) Wars, Wimps, and Women: Talking Gender and Thinking War. U: Miriam Cooke; Angela Woollacott (ur.), *Gendering War Talk*. (str. 227 – 248). Princeton: Princeton University Press.
14. Connell, Raewyn (2005) *Masculinities*. Berkeley: University of California Press.
15. Connell, Raewyn; Ashenden, Dean; Kessler, Sandra; Dowsett, Gary (1982) *Making the difference: Schools, families and social division*. Sydney: Allen and Unwin.
16. Connell, Raewyn; Messerschmidt, James W. (2005) Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept. *Gender and Society* 19(6): 829 – 859
17. Connell, Raewyn (1985) Theorising gender. *Sociology* 19(2): 267

18. Connell, Raewyn (1987) *Gender and Power: Society, the Person, and Sexual Politics*. Stanford: Stanford University Press.
19. Deschamps, Jean-Claude; Devos, Thierry (1998) Regarding the relationship between social identity and personal identity. *Social Identity: International Perspectives* 3: 85 – 98
20. Donaldson, Mike (1993) What Is Hegemonic Masculinity?. *Theory and Society Special Issue: Masculinities* 22(5): 12
21. Filiault, Shaun M.; Drummond, Murray J. (2007) The hegemonic aesthetic. *Gay and Lesbian Issues and Psychology Review* 3(3): 175–184
22. Foucault, Michel (1979) *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. New York: Vintage Books.
23. Goscilo, Helena (2010) The Ultimate Celebrity. U: Steve LeVine, *Putin's Labyrinth: Spies, Murder, and the Dark Heart of the New Russia*. (str. 34). New York: Random House.
24. Goscilo, Helena (2013) *Putin as Celebrity and Cultural Icon*. London: Routledge.
25. Hearn, Jeff (1999) A Crisis in Masculinity, or New Agendas for Men?. U: Sylvia Walby (ur.), *New Agendas for Women*. (str. 380). London: Macmillan.
26. Kalanj, Rade (2010) *Identitet i politika identiteta (Politički identitet)*. Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo.
27. Leit, Richard A.; Gray, James J.; Pope, Harrison G. (2002) The media's representation of the ideal male body: A cause for muscle dysmorphia?. *International Journal of Eating Disorders* 31(3): 334 – 338
28. Malin, Brenton J. (2006) *American Masculinity under Clinton*. New York: Peter Lang Inc.
29. Messerschmidt, James W. (1989) Hegemonic Masculinities and Camouflaged Politics. U: Bruce Curtis, Wimp Factor. *American Heritage Magazine* 40(7): 1–6
30. Messner, Michael A.; Sabo Donald F. (1990) *Sport, Men, and the Gender Order: Critical Feminist Perspectives*. Champaign: Human Kinetics Books.
31. Messner, Michael A. (1990) When Bodies are Weapons: Masculinity and Violence in Sport. *International Review for the Sociology of Sport* 25(3): 204 – 219
32. Millett, Kate (1970) *Sexual Politics*. New York: Doubleday.
33. Miočić, Ivana (2018) Fleksibilnost studije slučaja: Prednost ili izazov za istraživače?. *Ljetopis socijalnog rada* 25(2): 175 – 194
34. Mort, Frank (1988) Boys Own? Masculinity Style and Popular Culture. U: Rowena Chapman; Jonathan Rutherford (ur.), *Male Order: Unwrapping Masculinity*. (str. 204). London: Lawrence & Wishart.

35. Moss, Mark (2011) *The media and the model of masculinity*. Lanham: Rowman & Littlefield.
36. Oakley, Ann (2015) *Sex, Gender and Society*. Farnham: Ashgate Publishing.
37. Prime, Jeannine; Moss - Racusin, Corrine (2009) *Engaging men in gender initiatives: What change agents need to know*. New York: Catalyst.
38. Rowbotham, Sheila (1973) *Women's Consciousness, Man's World*. New York: Penguin.
39. Rutherford, Jonathan (1988) Who's That Man. U: Rowena Chapman; Jonathan Rutherford (ur.), *Male Order: Unwrapping Masculinity*. London: Lawrence & Wishart.
40. Salzman Marian; Matathia Ira; O'Reilly Ann (2006) *The Future of Men*. New York: Palgrave Macmillan.
41. Sepulveda, Ana Rosa; Calado, Maria (2012) Westernization: The Role of Mass Media on Body Image and Eating Disorders. U: Ignacio Jauregui-Lobera (ur.), *Relevant topics in Eating Disorders*. (str. 47 – 64). London: IntechOpen.
42. Sperling, Valerie (2015) *Sex, Politics, and Putin: Political Legitimacy in Russia*. New York: Oxford University Press.
43. Vučić, Nikola (2021) *Kritika toksične muškosti: pregled suvremenih istraživanja*. Sarajevo: Friedrich-Ebert-Stiftung.
44. Wahl-Jorgensen, Karin (2000) Constructing Masculinities in U.S. Presidential Campaigns: The Case of 1992. U: Annabelle Sreberny, Liesbet Van Zoonen Gender (ur.), *Politics, and Communication* (str. 53 – 77). Cresskill: Hampton Press.
45. Whitehead, Stephen M.; Barrett, Frank J. (2001) The sociology of masculinity. U: Stephen M. Whitehead, Frank J. Barrett (ur.), *The masculinities reader* (str. 1 – 26). Cambridge: Blackwell Publisher.
46. Whitson, David (1990) Sport in the social construction of masculinity. U: Michael Messner, Donald Sabo (ur.), *Sport, men and the gender order* (str. 19 – 29). Champaign: Human Kinetic.
47. Yin, Robert K. (2007) *Studija slučaja - dizajn i metode*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.

INTERNETSKI IZVORI

- 24sata.hr (2017) Predsjednik Gradskog vijeća Varaždina pohvalio se tijelom. <https://www.24sata.hr/news/predsjednik-gradskog-vijeca-varazdina-pohvalio-se-tijelom-532274> (pristupljeno: 07.02.2024.)
- 24sata.hr (2023) Vrući kalendar za hladne dane: Tko vam od naših političara ima najbolju fotku u kupaćima?. <https://www.24sata.hr/fun/vrucikalendar-za-hladne-dane-tko-vam-od-nasih-politicara-ima-najbolju-fotku-u-kupacima-953924> (pristupljeno: 02.02.2024.)
- CoverStyle.hr (2021) Ovome se nismo nadali! Predsjednik Hrvatskog sabora 'zapalio' internet vrućom fotkom u speedo gaćicama! O njegovom mišićavom torzu još će se dugo pričati. https://coverstyle.hr/ovome-se-nismo-nadali-predsjednik-hrvatskog-sabora-zapalio-internet-vrucom-fotkom-u-speedo-gacicama-misicavim-torzom-zenski-dio-javnosti-bacio-je-u-trans/#google_vignette (pristupljeno: 02.02.2024.)
- Danas.hr (2018) 'Što je on? Regular Joe?'; Neki misle da je sve OK: 'Kakvi moralisti, divota'. <https://net.hr/danas/vijesti/poznati-novinari-se-na-twitteru-posvadali-zbog-ministra-marica-sto-je-on-regular-joe-neki-misle-da-je-sve-ok-kakvi-moralisti-divota/> (pristupljeno: 06.02.2024.)
- Diab, Hassan Haidar (2024) Damir Habijan za Večernji list: 'Milanovićeve izjave samo mi daju vjetar u leđa'. *Vecernji.hr*. <https://www.vecernji.hr/vijesti/damir-habijan-za-vecernji-list-milanoviceve-izjave-samo-mi-daju-vjetar-u-leda-1740286> (pristupljeno: 08.02.2024.)
- Direktno.hr (2018) Ministar Zdravko Marić objasnio svima kako se navija za domovinu. <https://direktno.hr/zivot/zabava/foto-ministar-zdravko-maric-objasnio-svima-kako-se-navija-za-domovinu-128123/> (pristupljeno: 06.02.2024.)
- Dnevnik.hr (2018) Eksplozija emocija: Ministar financija u deliriju na tribinama. <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/eksplozija-emocija-ministar-financija-zdravko-maric-u-deliriju-na-tribinama---523657.html> (pristupljeno: 06.02.2024.)
- Dnevnik.hr (2021) Kako je ministar Marić postao tema dana nakon cijepjenja: "Najvažnije da se što prije vratimo na sportska borilišta". <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/zdravko-maric-otkrio-koliko-je-sklekova-napravio-prije-cijepjenja---635017.html> (pristupljeno: 06.02.2024.)

- Dnevnik.hr (2021) U Zagrebu osvanuli plakati s Jandrokovićem u kupaćim gaćicama: "Skidanje do kraja...". <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/u-zagrebu-osvanuli-plakati-s-jandrokovicem-u-kupacim-gacicama-skidanje-do-kraja---651850.html> (pristupljeno: 02.02.2024.)
- Dnevno.hr (2023) Najzgodniji HDZ-ovac se skinuo i pokazao od čega je sastavljen: 'Kakav macan'. <https://www.dnevno.hr/magazin/najzgodniji-hdz-ovac-se-skinuo-i-pokazao-od-cega-je-sastavljen-kakav-macan-2266195/> (pristupljeno: 07.02.2024.)
- Gloria.hr (2020) Ministar Marić kakvog niste znali: 'Cijeli život živim sa ženama, ali ih još uvijek ne razumijem'. <https://www.gloria.hr/gl/scena/price/ministar-maric-kakvog-niste-znali-cijeli-zivot-zivim-sa-zenama-ali-ih-jos-uvijek-ne-razumijem-10242043> (pristupljeno: 05.02.2024.)
- Hruškovec, Ivan (2021) Jandroković u kupaćima sad je i na posterima po Zagrebu: Pod fotku su stavili i HDZ-ov telefon. 24sata.hr. <https://www.24sata.hr/news/jandrokovic-u-kupacima-sad-je-i-na-posterima-po-zagrebu-pod-fotku-su-stavili-i-hdz-ov-telefon-762039> (pristupljeno: 02.02.2024.)
- Index.hr (2010) Ovako je govorio Sanader: Kad mi ništa nisu mogli prišiti, onda su izmislili da sam peder. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/ovako-je-govorio-sanader-kad-mi-nista-nisu-mogli-prisiti-onda-su-izmislili-da-sam-peder/528658.aspx> (pristupljeno: 01.02.2024.)
- Index.hr (2023) Anketa Tko je Mister vrućih hlačica među hrvatskim političarima?. <https://www.index.hr/magazin/clanak/anketa-tko-je-mister-vrucih-hlacica-medju-hrvatskim-politicarima/2522220.aspx> (pristupljeno: 02.02.2024.)
- Index.hr (2024) Pitali smo ljude što misle o Milanovićevoj objavi da je Habijan gej. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/video-pitali-smo-ljude-sto-misle-o-milanovicevoj-objavi-da-je-habijan-gej/2528745.aspx> (pristupljeno: 08.02.2024.)
- Jutarnji.hr (2022) Zbog ovih je fotografija ministar Marić postao hit na internetu: 'Kapetan Croatia?'. <https://www.jutarnji.hr/scena/domace-zvijezde/zbog-ovih-je-fotografija-ministar-maric-postao-hit-na-internetu-kapetan-croatia-15219213> (pristupljeno: 04.02.2024.)
- Jutarnjilist.hr (2023) Jadranka Kosor o razgolićenom Habijanu: 'Znate li što sam čula da je rekao zastupnicama?!'. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/jadranka-kosor-o-razgolicenom-habijanu-znate-li-sto-sam-cula-da-je-rekao-zastupnicama-15407517> (pristupljeno: 07.02.2024.)

- Klauški, Tomislav (2021) Afera kupace gaće: Hrvatska je postala taocem kompleksaških ispada članova državnog vrha. 24sata.hr. <https://www.24sata.hr/news/afere-kupace-gace-hrvatska-je-postala-taocem-kompleksaskih-ispada-clanova-drzavnog-vrha-762002> (pristupljeno: 02.02.2024.)
- Krnetić, S., Pandžić, I. (2023) Mister gospodarstva... pardon ministar: Osim mišića, Habijan sada mora pumpati i naš BDP. 24sata.hr. <https://www.24sata.hr/news/mister-gospodarstva-pardon-ministar-osim-misica-habijan-sada-mora-pumpati-i-nas-bdp-953231> (pristupljeno: 07.02.2024.)
- Markičević, Neja (2010) Nabildani Milinović žali što pored guze Jelene Glišić nije bio i zgodan muškarac?!. Index.hr. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/nabildani-milinovic-zali-sto-pored-guze-jelene-glisic-nije-bio-i-zgodan-muskarac/502954.aspx> (pristupljeno: 02.02.2024.)
- Mihaljević, Ivana (2023) Ministar Habijan 'pegla' svoj imidž: Obrisao golišave slike. 24sata.hr. <https://www.24sata.hr/news/ministar-habijan-pegla-svoj-imidz-obrisao-golisave-slike-953462> (pristupljeno: 07.02.2024.)
- Milaković, Zvonimir (2022) Dobivam poruke svakakvog sadržaja. Story.hr. <https://story.hr/Celebrity/a200279/Damir-Habijan-o-karijeri-i-svom-izgledu.html> (pristupljeno: 07.02.2024.)
- Modrić, Sanja (2023) Zašto je Habijan naglo obrisao golišave fotke? Naredio mu Plenković, nema drugog objašnjenja. Telegram.hr. <https://www.telegram.hr/komentari/zasto-je-habijan-naglo-obrisao-golisave-fotke-naredio-mu-plenkovic-nema-drugog-objasnjenja/> (pristupljeno: 08.02.2024.)
- Modrić, Sanja (2024) S Milanovićevim nasilnim iznošenjem Habijanove privatnosti nema veze ni HDZ, ni rivalstvo s Plenkovićem. To je naprosto sirova prljavština. Telegram.hr. <https://www.telegram.hr/komentari/s-milanovicevim-nasilnim-razotkrivanjem-habijanove-privatnosti-nema-veze-ni-hdz-ni-rivalstvo-s-plenkovicem-to-je-naprosto-sirova-prljavstina/> (pristupljeno: 08.02.2024.)
- Mrduljaš, Maroje (2004) Grafiti - dragocjen urbani fenomen. Život umjetnosti: časopis o modernoj i suvremenoj umjetnosti i arhitekturi, 73 (2): 64 – 79. https://www.ipu.hr/content/zivot-umjetnosti/ZU-73-2004_064-079_Mrduljas.pdf (pristupljeno: 01.02.2024.)
- Net.hr (2020) Krici silovanih žena i danas mi odzvanjaju, podržavam reakcije na Škoru <https://net.hr/danas/vijesti/fred-matic-krici-silovanih-zena-i-danas-mi-odzvanjaju->

podrzavam-reakcije-na-skoru-9df78e04-b1c5-11eb-936d-0242ac130031 (pristupljeno: 05.02.2024.)

- Novilist.hr (2024) Milanović: 'Habijan je gej. Ljudima se ne rugaš radi toga'. <https://www.novilist.hr/novosti/hrvatska/milanovic-habijan-je-gej-ljudima-se-ne-rugas-radi-toga/> (pristupljeno: 08.02.2024.)
- Pervan, Martina (2019) Studija slučaja – oblik kvalitativnog istraživanja, Goran Lapat. Epale.ec.europa.eu. <https://epale.ec.europa.eu/hr/blog/studija-slucaja-oblik-kvalitativnog-istrazivanja-goran-lapat> (pristupljeno: 01.02.2024.)
- Plivelić, Petra (2021) Žene iz cijelog svijeta poludjele za ministrom Marićem: 'Oporezuj me! Popuni moj deficit!'. Jutarnji.hr. <https://www.jutarnji.hr/life/zivotne-price/zene-iz-cijelog-svijeta-poludjele-za-ministrom-maricem-oporezuj-me-popuni-moj-deficit-15022699> (pristupljeno: 04.02.2024.)
- Puljić-Šego, Iva (2018) Zdravko Marić: Nisam savršen, ali brz sam i marljiv. Vecernji.hr. <https://www.vecernji.hr/vijesti/zdravko-maric-nisam-savrsen-ali-brz-sam-i-marljiv-1262492> (pristupljeno: 04.02.2024.)
- Puljiz, H., Stilin, B. (2009) Milinović: Po cijeli dan hodam polugol. Tportal.hr. <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/milinovic-po-cijele-dane-hodam-polugol-20090807> (pristupljeno: 02.02.2024.)
- Pušić, Mario (2024) Bivši ministar Milinović se skinuo i 'bocnuo' bivšeg šefa: 'Plenki, bi li ja bio bolji ministar gospodarstva?'. Jutarnji.hr. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/bivsi-ministar-milinovic-se-skinuo-i-bocnuo-bivseg-sefa-plenki-bi-li-ja-bio-bolji-ministar-gospodarstva-15414555> (pristupljeno: 02.02.2024.)
- Rabier, Serge (2017) Masculinité hégémonique en politique: le cas Macron. Theconversation.com. <https://theconversation.com/masculinite-hegemonique-en-politique-le-cas-macron-77739> (pristupljeno: 29.12.2023.)
- Radoš, Ivica (2012) Uspon i pad Sanadera biografija prvog osumnjičenog premijera. Vecernjilist.hr. <http://media.vecernjilist.hr/pdf/uzewrt637r34/Uspon%20i%20pad%20Sanadera.pdf> (pristupljeno: 01.02.2024.)
- Showbuzz.dnevnik.hr (2021) Ministar Marić postao hit u svijetu, za sve je kriva majica koja je istaknula njegove mišiće, pogledajte urnebesne komentare!.

- <https://showbuzz.dnevnik.hr/celebrity/fotografije-cijepljenja-ministra-zdravka-marica-postale-hit-u-svijetu---635170.html> (pristup: 06.02.2024.)
- Slobodnadalmacija.hr (2023) Novi Plenkovićev ministar zapalio i medije u regiji: ‘Jao, baš mi je seksi, pogledajte samo to telo vreteno.’. <https://slobodnadalmacija.hr/mozaik/panorama/novi-plenkovicev-ministar-zapalio-i-medije-u-regiji-jao-bas-mi-je-seksi-pogledajte-samo-to-telo-vreteno-1347794> (pristupljeno: 07.02.2024.)
 - Story.hr (2023) Ima tijelo od kojeg boli glava: Ovo su najizaovnije fotografije fatalnog hrvatskog političara. <https://insider.story.hr/politika/a3985/Najizazovnije-fotografije-Damira-Habijana.html> (pristupljeno: 07.02.2024.)
 - Šarčević, Tena, Novak Starčević, Lada (2021) Podmajice su in, a potkošulje out! Javio nam se i Zdravko Marić: ‘Prijatelji me zezaju...’. Jutarnji.hr. <https://www.jutarnji.hr/life/zdravlje/podmajice-su-in-a-potkosulje-out-javio-nam-se-i-zdravko-maric-prijatelji-me-zezaju-15022341> (pristupljeno: 04.02.2024.)
 - Šprajc, Zoran (2017) Komentar Zorana Šprajca: 'S ovim tijelom i Ilčića bi mogao nagovoriti da umjesto da živi demokršćanstvo, malo živi s njim'. Net.hr. <https://net.hr/danas/vijesti/komentar-zorana-sprajca-0-71eadeb8-b9f0-11ec-9a9c-0242ac120014> (pristupljeno: 07.02.2024.)
 - Tandara Knezović, Sabina (2023) Diže utege, ima tetovaže, svira i nerijetko se fotka bez majice, a reporterki Dnevnika Nove TV je i priznao: "Definitivno sam sretno zaljubljen". Dnevnik.hr. <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/razotkrivanje-damira-habijana-dize-utege-ima-tetovaze-svira-i-nerijetko-se-fotografira-bez-majice---778087.html> (pristupljeno: 07.02.2024.)
 - Telegram.hr (2021) Da, zbilja je krenulo s kupaćim gaćicama. Sad je bračni par Puljak objavio svoju sliku. <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/da-zbilja-je-krenulo-s-kupacim-gacicama-sad-su-puljakovi-objavili-svoju-sliku/> (pristupljeno: 02.02.2024.)
 - Theguardian.com (2010) Berlusconi rejects calls to resign over teenage girl. <https://www.theguardian.com/world/2010/nov/02/berlusconi-beautiful-girls-gay-ruby> (pristupljeno: 29.12.2023.)
 - Tportal.hr (2010) Nabildani Milinović zategnuo bi sve ministre <https://www.tportal.hr/lifestyle/clanak/nabildani-milinovic-zategnuo-bi-sve-ministre-20100721/print> (pristupljeno: 02.02.2024.)

- Tportal.hr (2021) Selak Raspudić o Jandrkoviću u kupaćim gaćama: Može li niže?. <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/selak-raspudic-o-jandorkovicu-u-kupacima-gacama-moze-li-nize-20210513/print> (pristupljeno: 02.02.2024.)
- Turčin, Kristina (2024.) Velika podjela u hrvatskoj gay zajednici: Aktivisti su se nakon Milanovićevog 'outanja' Habijana ozbiljno razišli. Jutarnji.hr. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/velika-podjela-u-hrvatskoj-gay-zajednici-aktivisti-su-se-nakon-milanovicevog-outanja-habijana-ozbiljno-razisli-15417893> (pristupljeno: 08.02.2024.)
- Varazdinskevijesti.hr (2023) Saborski zastupnik Habijan odvažio se na Spartan utrku: "Bilo je vrijedno svakog metra". <https://www.varazdinske-vijesti.hr/drustvo/saborski-zastupnik-habijan-odvazio-se-na-spartan-utrku-bilo-je-vrijedno-svakog-metra-72381> (pristupljeno: 07.02.2024.)
- Vecernji.hr (2024) Zagrebpride o Milanovićevom 'outanju' Habijana: 'Nismo željeli reći javno svoj stav zbog dva razloga'. <https://www.vecernji.hr/vijesti/zagreb-pride-o-milanovicevom-outanju-habijana-nismo-zeljeli-javno- reci-svoj-stav-zbog-dva-razloga-1740673> (pristupljeno: 08.02.2024.)
- Vrabec, Vedran (2021) Cijepljenje Zdravka Marića u showu čuvenog Colberta: 'Igla ne može probiti triceps! Preseksi je da bude ministar...!'. Telegram.hr. <https://www.telegram.hr/zivot/cijepljenje-zdravka-marica-u-showu-cuvenog-colberta-igla-ne-moze-probiti-triceps-preseksi-je-da-bude-ministar/> (pristupljeno: 04.02.2024.)
- Vzaktualno.hr (2019) Habijan svoju znojnu anatomsku perfekciju pokazao na natjecanju – pogledajte kako diže utege!. <https://vzaktualno.hr/foto-varazdinski-golijat-habijan-svoju-znojnu-anatomsku-perfekciju-pokazao-na-natjecanju-pogledajte-kako-dize-utege/> (pristupljeno: 07.02.2024.)
- Vzaktualno.hr (2019a) Habijan na još jednom crossfit natjecanju. <https://vzaktualno.hr/foto-ima-li-jaceg-politicara-habijan-na-jos-jednom-crossfit-natjecanju/> (pristupljeno: 07.02.2024.)
- Zahtila, Viktor (2024) Budi muško i reci – jesam, peder sam!. *Portalnovosti.com*. <https://www.portalnovosti.com/budi-musko-i- reci-jesam-peder-sam> (pristupljeno: 08.02.2024.)
- Zahtila, Viktor (2024a) Ljudi su u ormaru zbog straha, stida ili prijetnje nasiljem. *Portalnovosti.com*. <https://www.portalnovosti.com/ljudi-su-u-ormaru-zbog-straha-stida-ili-prijetnje-nasiljem> (pristupljeno: 08.02.2024.)

- The Guardian (2010.) *Berlusconi rejects calls to resign over teenage girl*,
<https://www.theguardian.com/world/2010/nov/02/berlusconi-beautiful-girls-gay-ruby>
(pristup: 29.12.2023.)
- The Conversation (2017.) *Masculinité hégémonique en politique: le cas Macron*
<https://theconversation.com/masculinite-hegemonique-en-politique-le-cas-macron-77739> (pristup: 03.01.2024.)
- Večernji list (2012.) *Uspon i pad Sanadera biografija prvog osumnjičenog premijera*
<http://media.vecernjilist.hr/pdf/uzewrt637r34/Uspon%20i%20pad%20Sanadera.pdf>
(pristup: 01.02.2024.)
- Index.hr (2010.) *Ovako je govorio Sanader: "Kad mi ništa nisu mogli prišiti, onda su izmislili da sam peder"* <https://www.index.hr/vijesti/clanak/ovako-je-govorilo-sanader-kad-mi-nista-nisu-mogli-prisiti-onda-su-izmislili-da-sam-peder/528658.aspx> (pristup: 01.02.2024.)
- Institut za povijest umjetnosti (2004.) *Maroje Mrduljaš: Grafiti - dragocjen urbani fenomen* https://www.ipu.hr/content/zivot-umjetnosti/ZU-73-2004_064-079_Mrduljas.pdf (pristup: 01.02.2004.)
- Index.hr (2010.) *Nabildani Milinović žali što pored guze Jelene Glišić nije bio i zgodan muškarac?!* <https://www.index.hr/vijesti/clanak/nabildani-milinovic-zali-sto-pored-guze-jelene-glisic-nije-bio-i-zgodan-muskarac/502954.aspx> (pristup: 02.02.2024.)
- Tportal.hr (2009.) *Milinović: Po cijele dane hodam polugol*
<https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/milinovic-po-cijele-dane-hodam-polugol-20090807>
(pristup: 02.02.2024.)
- CoverStyle.hr (2021.) *Ovome se nismo nadali! Predsjednik Hrvatskog sabora 'zapalio' internet vrućom fotkom u speedo gaćicama! O njegovom mišićavom torzu još će se dugo pričati...* https://coverstyle.hr/ovome-se-nismo-nadali-predsjednik-hrvatskog-sabora-zapalio-internet-vrucom-fotkom-u-speedo-gacicama-misicavim-torzom-zenski-dio-javnosti-bacio-je-u-trans/#google_vignette (pristup: 02.02.2024.)
- Dnevnik.hr (2021.) *U Zagrebu osvanuli plakati s Jandrokovićem u kupaćim gaćicama: "Skidanje do kraja..."* <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/u-zagrebu-osvanuli-plakati-s>

- jandrovicem-u-kupacim-gacicama-skidanje-do-kraja---651850.html (pristup: 02.02.2024.)
- 24sata.hr (2021.) *Jandrovkić u kupacima sad je i na posterima po Zagrebu: Pod fotku su stavili i HDZ-ov telefon* <https://www.24sata.hr/news/jandrovic-u-kupacima-sad-je-i-na-posterima-po-zagrebu-pod-fotku-su-stavili-i-hdz-ov-telefon-762039> (pristup: 02.02.2024.)
 - Telegram.hr (2021.) *Da, zbilja je krenulo s kupacim gacicama. Sad je bračni par Puljak objavio svoju sliku* <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/da-zbilja-je-krenulo-s-kupacim-gacicama-sad-su-puljakovi-objavili-svoju-sliku/> (pristup: 02.02.2024.)
 - 24sata.hr (2021.) *Afera kupace gace: Hrvatska je postala taocem kompleksaskih ispada clanova drzavnog vrha* <https://www.24sata.hr/news/afere-kupace-gace-hrvatska-je-postala-taozem-kompleksaskih-ispada-clanova-drzavnog-vrha-762002> (pristup: 02.02.2024.)
 - Tportal.hr (2021.) *Selak Raspudić o Jandrovkiću u kupacim gacama: Može li niže?* <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/selak-raspudic-o-jandrovkovicu-u-kupacima-gacama-moze-li-nize-20210513/print> (pristup: 02.02.2024.)
 - Index.hr (2023.) *Anketa Tko je Mister vrućih hlačica među hrvatskim političarima?* <https://www.index.hr/magazin/clanak/anketa-ko-je-mister-vrucih-hlacica-medju-hrvatskim-politicarima/2522220.aspx> (pristup: 02.02.2024.)
 - 24sata.hr (2023.) *Vrući kalendar za hladne dane: Tko vam od naših političara ima najbolju fotku u kupacima?* <https://www.24sata.hr/fun/vruci-kalendar-za-hladne-dane-ko-vam-od-nasih-politicara-ima-najbolju-fotku-u-kupacima-953924> (pristup: 02.02.2024.)
 - Jutarnji.hr (2021.) *Podmajice su in, a potkošulje out! Javio nam se i Zdravko Marić: 'Prijatelji me zezaju...'* <https://www.jutarnji.hr/life/zdravlje/podmajice-su-in-a-potkosulje-out-javio-nam-se-i-zdravko-maric-prijatelji-me-zezaju-15022341> (pristup: 04.02.2024.)
 - Jutarnji.hr (2022.) *Zbog ovih je fotografija ministar Marić postao hit na internetu: 'Kapetan Croatia?'* <https://www.jutarnji.hr/scena/domace-zvijezde/zbog-ovih-je-fotografija-ministar-maric-postao-hit-na-internetu-kapetan-croatia-15219213> (pristup: 04.02.2024.)
 - Telegram.hr (2021.) *Cijepljenje Zdravka Marića u showu čuvenog Colberta: 'Igla ne može probiti triceps! Preseksi je da bude ministar...'*

- <https://www.telegram.hr/zivot/cijepljenje-zdravka-marica-u-showu-cuvenog-colberta-igla-ne-moze-probiti-triceps-preseksi-je-da-bude-ministar/> (pristup: 04.02.2024.)
- Vecernji.hr (2018.) *Zdravko Marić: Nisam savršen, ali brz sam i marljiv*
<https://www.vecernji.hr/vijesti/zdravko-maric-nisam-savrsen-ali-brz-sam-i-marljiv-1262492> (pristup: 04.02.2024.)
 - Gloria.hr (2020.) *Ministar Marić kakvog niste znali: 'Cijeli život živim sa ženama, ali ih još uvijek ne razumijem'* <https://www.gloria.hr/gl/scena/price/ministar-maric-kakvog-niste-znali-cijeli-zivot-zivim-sa-zenama-ali-ih-jos-uvijek-ne-razumijem-10242043> (pristup: 05.02.2024.)
 - Net.hr (2020.) *Krici silovanih žena i danas mi odzvanjaju, podržavam reakcije na Škoru*
<https://net.hr/danas/vijesti/fred-matic-krici-silovanih-zena-i-danas-mi-odzvanjaju-podrzavam-reakcije-na-skoru-9df78e04-b1c5-11eb-936d-0242ac130031> (pristup: 05.02.2024.)
 - Dnevnik.hr (2018.) *Eksplozija emocija: Ministar financija u deliriju na tribinama*
<https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/eksplozija-emocija-ministar-financija-zdravko-maricu-deliriju-na-tribinama---523657.html> (pristup: 06.02.2024.)
 - Direktno.hr (2018.) *Ministar Zdravko Marić objasnio svima kako se navija za domovinu*
<https://direktno.hr/zivot/zabava/foto-ministar-zdravko-maric-objasnio-svima-kako-se-navija-za-domovinu-128123/> (pristup: 06.02.2024.)
 - Danas.hr (2018.) *'Što je on? Regular Joe?'; Neki misle da je sve OK: 'Kakvi moralisti, divota'* <https://net.hr/danas/vijesti/poznati-novinari-se-na-twitteru-posvadali-zbog-ministra-marica-sto-je-on-regular-joe-neki-misle-da-je-sve-ok-kakvi-moralisti-divota/> (pristup: 06.02.2024.)
 - Dnevnik.hr (2021.) *Kako je ministar Marić postao tema dana nakon cijepljenja: "Najvažnije da se što prije vratimo na sportska borilišta"*
<https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/zdravko-maric-otkrio-koliko-je-sklekova-napravio-prije-cijepljenja---635017.html> (pristup: 06.02.2024.)
 - Showbuzz.dnevnik.hr (2021.) *Ministar Marić postao hit u svijetu, za sve je kriva majica koja je istaknula njegove mišiće, pogledajte urnebesne komentare!*
<https://showbuzz.dnevnik.hr/celebrity/fotografije-cijepljenja-ministra-zdravka-marica-postale-hit-u-svijetu---635170.html> (pristup: 06.02.2024.)
 - Jutarnji.hr (2021.) *Žene iz cijelog svijeta poludjele za ministrom Marićem: 'Oporezuj me! Popuni moj deficit!'* <https://www.jutarnji.hr/life/zivotne-price/zene-iz-cijelog-svijeta->

poludjele-za-ministrom-maricem-oporezuj-me-popuni-moj-deficit-15022699 (pristup: 06.02.2024.)

- 24sata.hr (2023.) *Mister gospodarstva... pardon ministar: Osim mišića, Habijan sada mora pumpati i naš BDP* <https://www.24sata.hr/news/mister-gospodarstva-pardon-ministar-osim-misica-habijan-sada-mora-pumpati-i-nas-bdp-953231> (pristup:07.02.2024.)
- Net.hr (2017.) *Komentar Zorana Šprajca: 'S ovim tijelom i Ilčića bi mogao nagovoriti da umjesto da živi demokršćanstvo, malo živi s njim'* <https://net.hr/danas/vijesti/komentar-zorana-sprajca-0-71eadeb8-b9f0-11ec-9a9c-0242ac120014> (pristup: 07.02.2024.)
- 24sata.hr (2017.) *Predsjednik Gradskog vijeća Varaždina pohvalio se tijelom* <https://www.24sata.hr/news/predsjednik-gradskog-vijeca-varazdina-pohvalio-se-tijelom-532274> (pristup: 07.02.2024.)
- Vzaktualno (2019.) *Habijan svoju znojnu anatomsku perfekciju pokazao na natjecanju – pogledajte kako diže utege!* <https://vzaktualno.hr/foto-varazdinski-golijat-habijan-svoju-znojnu-anatomsku-perfekciju-pokazao-na-natjecanju-pogledajte-kako-dize-utege/> (pristup: 07.02.2024.)
- Varazdinske vijesti.hr (2023.) *Saborski zastupnik Habijan odvažio se na Spartan utrku: "Bilo je vrijedno svakog metra"* <https://www.varazdinske-vijesti.hr/drustvo/saborski-zastupnik-habijan-odvazio-se-na-spartan-utrku-bilo-je-vrijedno-svakog-metra-72381> (pristup: 07.02.2024.)
- Vzaktualno.hr (2019.) *Habijan na još jednom crossfit natjecanju* <https://vzaktualno.hr/foto-ima-li-jaceg-politicara-habijan-na-jos-jednom-crossfit-natjecanju/> (pristup: 07.02.2024.)
- Story.hr (2023.) *Ovo su najizazovnije fotografije fatalnog hrvatskog političara* <https://insider.story.hr/politika/a3985/Najizazovnije-fotografije-Damira-Habijana.html> (pristup: 07.02.2024.)
- Dnevno.hr (2023.) *Najzgodniji HDZ-ovac se skinuo i pokazao od čega je sastavljen: 'Kakav macan'* <https://www.dnevno.hr/magazin/najzgodniji-hdz-ovac-se-skinuo-i-pokazao-od-cega-je-sastavljen-kakav-macan-2266195/> (pristup: 07.02.2024.)
- Slobodnadalmacija.hr (2023.) *Novi Plenkovićev ministar zapalio i medije u regiji: 'Jao, baš mi je seksi, pogledajte samo to telo vreteno...'* <https://slobodnadalmacija.hr/mozaik/panorama/novi-plenkovicev-ministar-zapalio-i->

- medije-u-regiji-jao-bas-mi-je-seksi-pogledajte-samo-to-telo-vreteno-1347794 (pristup: 07.02.2024.)
- Dnevik.hr (2023.) *Diže utege, ima tetovaže, svira i nerijetko se fotka bez majice, a reporterki Dnevnika Nove TV je i priznao: "Definitivno sam sretno zaljubljen"*
<https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/razotkrivanje-damira-habijana-dize-utege-ima-tetovaze-svira-i-nerijetko-se-fotografira-bez-majice---778087.html> (pristup: 07.02.2024.)
 - Story.hr (2022.) *Dobivam poruke svakakvog sadržaja*
<https://story.hr/Celebrity/a200279/Damir-Habijan-o-karijeri-i-svom-izgledu.html>
(pristup: 07.02.2024.)
 - 24sata.hr (2023.) *Ministar Habijan 'pegla' svoj imidž: Obrisao golišave slike*
<https://www.24sata.hr/news/ministar-habijan-pegla-svoj-imidz-obrisao-golisave-slike-953462> (pristup: 07.02.2024.)
 - Novilist.hr (2024.) *Milanović: 'Habijan je gej. Ljudima se ne rugaš radi toga'*
<https://www.novilist.hr/novosti/hrvatska/milanovic-habijan-je-gej-ljudima-se-ne-rugas-radi-toga/> (pristup: 08.02.2024.)
 - Telegram.hr (2024.) *S Milanovićevim nasilnim iznošenjem Habijanove privatnosti nema veze ni HDZ, ni rivalstvo s Plenkovićem. To je naprosto sirova prljavština*
<https://www.telegram.hr/komentari/s-milanovicevim-nasilnim-razotkrivanjem-habijanove-privatnosti-nema-veze-ni-hdz-ni-rivalstvo-s-plenkovicem-to-je-naprosto-sirova-prljavstina/> (pristup: 08.02.2024.)
 - Portalnovosti.com (2024.) *Budi muško i reci – jesam, peder sam!*
<https://www.portalnovosti.com/budi-musko-i-reci-jesam-peder-sam> (pristup: 08.02.2024.)
 - Jutranji.hr (2024.) *Velika podjela u hrvatskoj gay zajednici: Aktivisti su se nakon Milanovićevog 'outanja' Habijana ozbiljno razišli*
<https://www.jutranji.hr/vijesti/hrvatska/velika-podjela-u-hrvatskoj-gay-zajednici-aktivisti-su-se-nakon-milanovicevog-outanja-habijana-ozbiljno-razisli-15417893>
(pristup: 08.02.2024.)
 - Vecernji.hr (2024.) *Damir Habijan za Večernji list: 'Milanovićeve izjave samo mi daju vjetar u leđa'*
<https://www.vecernji.hr/vijesti/damir-habijan-za-vecernji-list-milanoviceve-izjave-samo-mi-daju-vjetar-u-leda-1740286> (pristup: 08.02.2024.)

- Portalnovosti.com (2014.) *Ljudi su u ormaru zbog straha, stida ili prijetnje nasiljem*
<https://www.portalnovosti.com/ljudi-su-u-ormaru-zbog-straha-stida-ili-prijetnje-nasiljem> (pristup: 08.02.2024.)
- <https://vlada.gov.hr>
- <http://www.sabor.hr/hr>